

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Barbora Fialová

**PRÁVNÍ ASPEKTY PRONÁSLEDOVÁNÍ
ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA
V NACISTICKÉM NĚMECKU**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Radim Seltenreich

Katedra právních dějin

Duben 2012

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 10. 4. 2012

Barbora Fialová

Poděkování:

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. JUDr. Radimovi Seltenreichovi za konzultace, vedení, trpělivost a užitečné rady při zpracování této diplomové práce.

1. ÚVOD	4
2. LIDSKÉ RASY A RASISMUS	6
2.1. VYMEZENÍ POJMU RASA A RASISMUS	6
2.2. FORMY A TYPY RASISMU	8
2.3. RASISTICKÁ IDEOLOGIE	9
2.3.1. <i>Rasismus jako ideologie</i>	9
2.3.2. <i>Představitelé rasistické ideologie v dějinách</i>	10
2.3.3. <i>Dogma árijské rasy</i>	12
3. ANTISEMITISMUS NACISTICKÉHO NĚMECKA	14
3.1. VYSVĚTLENÍ POJMU ANTISEMITISMUS	14
3.2. PŘÍČINY A ROZVOJ ANTISEMITISMU V OBDOBÍ NACISMU	15
4. SITUACE V NĚMECKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE	17
4.1. VERSAILLESKÝ MÍROVÝ SYSTÉM, NĚMECKO JAKO VINÍK VÁLKY	17
4.2. VÝMARSKÁ REPUBLIKA	18
4.3. RADIKALIZACE SITUACE, PŘEVZETÍ MOCI	20
4.3.1. <i>NSDAP a její program</i>	20
4.3.2. <i>Převzetí moci</i>	22
4.3.3. <i>Zavedení vůdcovského principu</i>	24
5. PRÁVNÍ ASPEKTY PRONÁSLEDOVÁNÍ ŽIDŮ V OBDOBÍ PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU	26
5.1. PRÁVO NACISTICKÉHO NĚMECKA	26
5.2. PRVNÍ ANTISEMITSKY ORIENTOVANÉ ZÁKONY	28
5.3. NORIMBERSKÉ ZÁKONY	35
5.4. PRÁVNÍ PŘEDPISY TÝKAJÍCÍ SE ŽIDOVSKÉHO MAJETKU	41
5.5. KŘIŠŤÁLOVÁ NOC	43
6. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY	48
6.1. HOLOCAUST A ŠOA	48
6.2. ZÁŘÍ 1939 – LEDEN 1942, DŮSLEDKY PRO ŽIDOVSKÉ OBYVATELSTVO	49
6.3. KONFERENCE VE WANNSEE	51
7. POVÁLEČNÉ PRÁVNÍ ZHODNOCENÍ PRONÁSLEDOVÁNÍ ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA	56
7.1. NORIMBERSKÉ PROCESY	56
7.2. OSVĚTIMSKÉ PROCESY	58
7.3. SOUDNÍ PROCES S ADOLFEM EICHMANNEM	60
8. ZÁVĚR	62
SEZNAM ZKRATEK	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	65
ABSTRAKT	69
RESUMÉ	71

1. Úvod

Proč Německo? Proč právě Židé? Proč se nebránili? Proč jim nikdo nepomohl? To jsou jen příklady mnoha otázek, které si v souvislosti s perzekucí židovské menšiny v nacistickém Německu kladou historikové i laici již mnoho let. Podle mého názoru na otázku, proč právě Židé, neexistuje jednoznačná odpověď, můžeme pouze spekulovat, protože logické zdůvodnění pronásledování a vyvražďování tisíců Židů je zcela nemožné. Otázka holocaustu a židovské genocidy láká a fascinuje mnoho lidí po celém světě, mě nevyjímaje. Proto pro mne bylo zpracování tohoto tématu v rámci diplomové práce vítanou příležitostí.

Při zpracování jsem se zaměřila na problematiku židovské perzekuce z hlediska právního, tedy na antisemitsky orientované zákony a zákonná opatření, na podobu a úlohu nacistického práva a na poválečné právní zhodnocení této perzekuce v rámci několika soudních řízení vedených proti nacistickým zločincům.

Cílem mé práce bylo jednak zprostředkovat pohled na poměrně krátké období židovských dějin s ohledem na zákony přijímané v souvislosti s antisemitskou politikou, a také snaha dokázat, že převzetí moci nacisty mělo zcela legální podklad opírající se o demokratickou ústavu a svobodné volební právo německých obyvatel.

Diplomová práce je členěna (nepočítáme-li úvod a závěr) do šesti kapitol, které se dále dělí na podkapitoly, případně ještě na další části.

První kapitola pojednává o otázce lidských ras a rasismu a je nezbytná pro pochopení uvažování tehdejší společnosti. V této části jsem se snažila o vymezení jednotlivých pojmů a o nástin rasistické ideologie s jejími hlavními představiteli, věřícími v existenci vyšších a nižších ras.

Následující kapitola přináší vymezení pojmu antisemitismus a hlavní příčiny rozvoje antisemitismu na počátku 20. století v Německu.

Třetí kapitola se zabývá vývojem situace v Německu po první světové válce, která byla živnou půdou pro nárůst národně socialistických tendencí. V této kapitole jsem se zaměřila na důvody nenávisti k Výmarské republice, vzestupem NSDAP a především převzetím moci nacisty v roce 1933.

V pořadí další kapitola je věnována počátkům perzekuce židovského obyvatelstva po převzetí moci nacisty, prvním antisemitsky orientovaným zákonům a obecnému pojetí nacistického práva. Důraz jsem kladla na Norimberské zákony, které zbavovaly německé Židy politických práv a učinily z nich občany druhé kategorie. Prostor je také věnován pogromu známém jako Křišťálová noc, v jehož důsledku byli Židé definitivně odstraněni z hospodářské sféry života.

Předposlední kapitola se zaměřuje na situaci židovských osob v souvislosti s rozpoutáním druhé světové války a jejich vysídlování a deportace z území Německa. Stěžejním bodem této kapitoly je část o konferenci ve Wannsee, na které byl koordinován postup při „konečném řešení židovské otázky“, tedy při faktické likvidaci všech Židů pod vládou nacistického Německa.

Závěrečná kapitola se týká poválečného právního zhodnocení pronásledování Židů v nacistickém Německu. Zaměřila jsem se na potrestání hlavních a nejdůležitějších nacistických zločinců v rámci norimberských a osvětimských procesů, spolu s procesem vedeným proti Adolfovi Eichmannovi v Jeruzalémě.

Při tvorbě této práce jsem čerpala z různých knih věnujících se otázce holocaustu, nacismu a antisemitismu, hlavním pramenem práce jsou však jednotlivé zákony z tehdejší doby.

V celé práci vzhledem k historickým okolnostem uvádím výraz Žid s velkým počátečním písmenem a pojem „árijec“ a veškeré jeho odvozeniny v uvozovkách, protože nacisty byli „árijci“ považováni za kategorii rasovou což, jak dále uvádím, je mylné.

2. Lidské rasy a rasismus

Důvodem, proč je třeba vymezit otázku lidských ras a rasismu, jsou myšlenky a názory ovládající německou společnost a politiku v éře nacismu. Nacisté byli přesvědčeni, že existují vyšší a nižší rasy a rozdíly mezi nimi jsou vrozené a zůstávají neměnné. Proto byli Židé pronásledováni a mnohými zákony ze společnosti vyčleňováni nikoli z důvodu odlišného náboženství, tedy judaismu, ale z důvodu příslušnosti k tzv. nižší rase.

2.1. Vymezení pojmu rasa a rasismus

Pokud bychom chtěli pátrat po mezníku potřeby a nutnosti oddělovat jednu rasu od druhé, museli bychom se v čase vrátit k zámořským objevům až do 15. století. V této době Evropané objevili tzv. nové světy a byli „...přinuceni k poznání, že existují kultury a lidská společenství, o kterých do té doby neměli ani tušení.“¹ Od této doby se stále častěji objevovaly teorie o nadvládě jedné rasy nad ostatními, spolu s teoriemi o nerovnostech či odlišnostech různých ras.

Jestliže se pokusíme definovat pojmy rasa a rasismus, narazíme na skutečnost, že takových definic existují desítky. Příčina toho, proč je komplikované najít jedinou definici těchto pojmů, spočívá v různorodosti vědních oborů, které se o jejich definování pokoušejí a samozřejmě v rozdílnosti názorů jednotlivých odborníků na tuto věc. „Pod rasismem...se totiž skrývá celá řada jevů - předsudky, stereotypy, názory, postoje, nadávky, diskriminace, násilí, politika, režim, doktrína, teorie, ideologie atd.“²

Termín rasa je odvozen z arabského slova ras, znamenající hlava a poprvé byl použit francouzským antropologem Francoisem Bernierem v 17. století.³ Lidskou rasu potom můžeme vymezit jako „...skupinu lidí s podobnými tělesnými vlastnostmi, které vznikly během dlouhého historického vývoje lidstva.“⁴

Od pojmu rasa je nutné oddělovat pojem národ. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že rasa je pojmem biologickým, který se vztahuje na stejné či podobné fyzické

¹ DANICS, Š., KAMÍN, T., *Extremismus, rasismus a antisemitismus*, Praha: Policejní akademie České republiky v Praze 2005, s. 77.

² Tamtéž, s. 78.

³ WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 34-35.

⁴ Tamtéž, s. 35.

vlastnosti. Národ je pojmem historickým či kulturním, který se týká historického vzniku lidských společností na základě společného jazyka, území a kultury.

Máme-li definovat rasu z hlediska biologického, tedy roztrdit jedince dle různosti barvy pleti, tělesných znaků a postavy, dopracujeme se ke třem základním kategoriím - rasám. Jde o rasu bílou (europoidní), žlutohnědou (mongoloidní) a černou (negroidní). Toto „...pojetí ras jako základních lidských typů klasifikovaných podle fyzických znaků, zejména barvy kůže, vzniklo až v 18. století.“⁵ Na základě biologické klasifikace definujeme rasismus jako „...soubor nevědeckých představ a koncepcí založených na předpokladu fyzické a duševní nerovnosti a nerovnoprávnosti různých ras...“⁶

„Podstatou rasismu je od počátku nenávisť člověka k člověku, snaha většiny podrobit si menšinu a diskriminovat ji.“⁷ Rasismus jako takový není záležitostí nikterak novou, jedná se o velmi starý jev lidské společnosti. Zpočátku měl ospravedlňovat otrokářský systém, stejně jako podrobování menšiny většině. Rasismus byl také podpořen násilím, odporem a vyčleňováním nežádoucí skupiny ze společnosti. Rasisticky smýšlející člověk je přesvědčen, že rozdíl mezi jednotlivými rasami je patrný na první pohled po stránce fyzické, stejně jako předpokládá, že mezi jednotlivými rasami jsou rozdíly i po stránce duševní. Tyto odlišnosti pokládá za vrozené, neměnné a pro společnost škodlivé.

V současné době se s biologickou klasifikací ztotožňuje stále méně odborníků a dělení jedinců na rasy a rasové typy je jevem překonaným. „Rasa je proto definována jako sociálně kulturní, resp. sociálně politický konstrukt, který má s biologii pramálo společného.“⁸ Odmítání dřívější klasifikace jedinců dle rasy podporuje i současná antropologie, jež má za to, že „současné lidské rasy jsou nedílnou součástí jediného druhu dnes žijícího člověka - *Homo sapiens sapiens*.“⁹ Ačkoli tyto názory svědčí o zdravém rozumu autorů, je nutno mít na paměti fakt, že představitelé Německa

⁵ FREDRICKSON G., M., *Rasismus - stručná historie*, Praha: 1. vyd., Jiří Buchal - BB/art 2003, s. 50.

⁶ *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, Díl 3. m/r*, Praha: 1. vyd., Nakladatelský dům OP 1997, s. 645.

⁷ WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 56.

⁸ DANICS, Š., KAMÍN, T., *Extremismus, rasismus a antisemitismus*, Praha: Policejní akademie České republiky v Praze 2005, s. 79.

⁹ WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 35.

v období národního socialismu byli zastánci rasové teorie a propagátoři rasové ideologie, o čemž pojednám dále.

2.2. Formy a typy rasismu

Promítneme-li si jednotlivé události z minulosti, které se odehrály pod taktovkou rasových teorií a potažmo rasismu, zjistíme, že rasismus neexistuje pouze v jediné formě. Mezi nejobecnější dělení můžeme řadit rozlišení na rasismus formální, opírající se o legalizaci ze strany státu (tak jako v nacistickém Německu) a rasismus neformální, který se vyznačuje pouze postoji rasisticky smýšlejících jedinců vůči konkrétní skupině.

Jinými formami jsou rasismus biologický a kulturní. Biologický rasismus se ospravedlňuje výše zmíněnými, tzv. biologickými znaky jedince. Tato forma rasismu „...představuje víru, že určité fyzické vlastnosti, jako je barva pleti nebo rysy obličeje, přímo souvisejí s intelektuálními vlastnostmi, morálkou anebo chováním a stanovuje hierarchii lidských populací. Jádrem rasismu je tedy víra, že zděděné viditelné rysy...jsou v příčinné souvislosti se schopnostmi nebo způsoby chování.“¹⁰ Naproti tomu rasismus kulturní vynechává znaky biologické, ale jak už jeho název značí, všímá si v první řadě kulturních zvyklostí. Tato forma se objevuje hlavně ve spojení s imigranty, jejichž kultura je „...v mnoha ohledech považována za „neslučitelnou“ s kulturou „domácí“ populace.“¹¹

Další známou formou je rasismus institucionální, který na rozdíl od ideologie představuje praxi. Pro tuto formu je charakteristické, že „...jednotlivé společenské (ekonomické) struktury a instituce fungují tak, že jejich nezáměrným důsledkem je diskriminace příslušníků podřízených skupin. Instituci je zde třeba chápat v její abstraktní formě (tedy jako zákonodárství, imigrační politiku nebo způsoby, kterými se společnost řídí.“¹²

Demonstrativní výčet druhů a typů rasismu můžeme ještě rozšířit o rasismus latentní, který se navenek nemusí vůbec projevovat a může být potlačen či utajen.¹³

¹⁰ DANICS, Š., KAMÍN, T., *Extremismus, rasismus a antisemitismus*, Praha: Policejní akademie České republiky v Praze 2005, s. 80.

¹¹ Tamtéž, s. 80.

¹² Tamtéž, s. 80-81.

¹³ Srv. WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 115.

2.3. Rasistická ideologie

Vůdčí ideou nacistického Německa bezpochyby byla nevědecká pseudopravda o rasách vyšších a nižších, kdy na pomyslném piedestalu stála rasa „árijská“. Ačkoli fyzické rozdíly mezi jednotlivými rasami skutečně existovaly a existují, tvrzení o jejich vrozených predispozicích stejně jako popírání rovnosti ras bylo a bude zcela nesprávné a iracionální.

2.3.1. Rasismus jako ideologie

Nejjednodušší možností, jak získat představu o významu pojmu ideologie je nalistovat příslušnou stranu slovníku cizích slov, kde je uvedeno, že ideologií rozumíme „uzavřený systém přesvědčení a pojmů, který ve společnosti slouží k prosazování a ospravedlňování mocenských zájmů“.¹⁴ Americký historik George M. Fredrickson zastává názor, že „o rasistickém přístupu či ideologii lze hovořit tehdy, jsou-li rozdíly, které lze považovat za etnicko-kulturní, vnímány jako vrozené, neodstranitelné a nezměnitelné“.¹⁵

Rasismus jako takový se v lidské společnosti objevuje od pradávna a jak bylo zmíněno již výše, nejde o jev nový, právě naopak. Oproti tomu rasismus jako ideologie je záležitostí posledních dvou stovek let. Příkladné vymezení rasistické ideologie nastiňuje český politolog Roman David, který pojímá rasismus jako politickou ideologii, „...která se na základě biologických (rasových) rozdílů mezi lidmi snaží legitimizovat společenské nerovnosti. Jejím důsledkem je utiskování jedné rasy druhou nebo dokonce likvidace příslušníků odlišné rasy.“¹⁶

Stejně jako je stále komplikované jednoznačně definovat pojmy rasa a rasismus, definic, myšlenek a názorů týkajících se vymezení pojmu rasistická ideologie existuje několik. Ačkoli se jedna od druhé liší v nepatrných detailech, většina odborníků se shoduje v tom, že podstatou rasistické ideologie je „...dogmatické tvrzení o existenci vrozené, geneticky dané a neměnné „rasové“ nerovnosti. Rasismus ve smyslu ideologie využívá jak domnělé existence „ras“, hodnocení jejich schopností,

¹⁴ JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Praha: 1. vyd., Portál 2001, s. 105.

¹⁵ FREDRICKSON G., M., *Rasismus - stručná historie*, Praha: 1. vyd., Jiří Buchal - BB/art 2003, s. 18.

¹⁶ DAVID, R., *Politologie: Základy společenských věd*, Olomouc: 4. vyd., Nakladatelství Olomouc 2002, s. 347.

resp. neschopností...a chování..., přítomnosti rasistických předsudků, případně rasistické diskriminace a násilí k tomu, aby ospravedlňoval buď činnost směřující k zachování stávajícího rasistického společenského pořádku anebo snahu nositelů „správné rasy“ takový pořádek nastolit.“¹⁷

Jelikož rasismus existuje dlouhou dobu, rasistických režimů a společností se v historii objevilo několik. Některé režimy však nebyly otevřeně rasistické, protože nespĺňovaly potřebné charakteristiky. Jaká je ovšem charakteristika otevřeně rasistického režimu? V první řadě můžeme říci, že se v tomto režimu objevuje oficiální rasistická ideologie, opírající se o legitimaci ze strany státu, který uznává nerovnost mezi rasami jako danou a nezměnitelnou. S tím souvisí i nebezpečí pro jednotlivce tuto ideologii neschvalovat a napomáhat jedincům „nesprávné rasy“, jehož následkem bývají represe. Za druhý znak lze považovat existenci zákonů, které zakazují sňatky mezi příslušníky vyšších a nižších ras, jelikož se oficiální ideologie staví proti míšení ras, které by mohlo vést k narušení „čistoty rasy“ vládnoucí skupiny. Za třetí je rozdělování společnosti vynucováno zákony, nejde tedy o pouhou toleranci ze strany státu a cílem je dosáhnout minimálního kontaktu mezi příslušníky různých ras. Za čtvrté, za předpokladu, že se režim navenek jeví jako demokratický, je naprosto vyloučeno, aby příslušníci „nesprávné rasy“ zastávali veřejné funkce či mohli volit. Posledním a také společným znakem těchto režimů je snaha ze strany státu zabránit vyloučené skupině v přístupu k finančním prostředkům a zdrojům, což vede k chudobě a bídě.¹⁸ Na základě těchto společných znaků můžeme s jistotou tvrdit, že nacistické Německo bylo bezpochyby otevřeně rasistické, ovládané rasovou ideologií.

2.3.2. Představitelé rasistické ideologie v dějinách

Budeme-li předpokládat, že rasistická ideologie je záležitostí posledních dvou až třech stovek let, za prvního rasového ideologa můžeme považovat francouzského filosofa, básníka a spisovatele Voltaira. Tento osvícenec, který žil na přelomu 17. a 18. století protkal svá díla poznámkami o černoších a Židech, kterým přisuzoval vrozené a neměnné vlastnosti, samozřejmě že nelichotivé a nežádoucí. Ačkoli o černoších

¹⁷ DANICS, Š., KAMÍN, T., *Extremismus, rasismus a antisemitismus*, Praha: Policejní akademie České republiky v Praze 2005, s. 86.

¹⁸ Srv. FREDRICKSON G., M., *Rasismus - stručná historie*, Praha: 1. vyd., Jiří Buchal - BB/art 2003, s. 82.

nesmýšlel nikterak valně, ostře vystupoval proti otroctví a ještě ostřeji proti křesťanství za to, že otroctví toleruje.¹⁹

Benjamin Kidd, Angličan žijící v 19. století, zastánce sociálního darwinismu²⁰, se domníval, „...že každý sociální pokrok je založen na „přírodním výběru“ nejvíce přizpůsobivých národů, které mají vrozenou biologickou nadřazenost nad jinými národy, méněcennými.“²¹

Zastánci rasistických ideologií se odvolávají i na teorie přírodovědce původem ze Švýcarska Louise Aggasize. Jeho teorie se týkala skutečnosti, že se různé druhy živočichů vyvíjely v odlišných oblastech zcela izolovaně, a stejně tak tomu bylo i u lidských plemen, která se vyvíjela samostatně a nezávisle v různých oblastech, což svědčí o jejich vzájemné rozdílnosti.²²

Mezi zastánce rasové ideologie můžeme směle zařadit francouzského hraběte, filosofa a spisovatele Arthura de Gobineaua, autora eseje *O nerovnosti lidských plemen*. Jeho dílo bychom mohli pokládat za ucelené pojetí a základ pro rasovou ideologii, jelikož Gobineau skutečně věřil v existenci ras, a to sice rasy černé, žluté a bílé, které se navzájem odlišují jak znaky tělesnými, tak i duševními. Zabýval se taktéž „čistotou rasy“ a jako nejschopnější uvádí plemeno bílé, a naopak jako podřadné pak plemeno černé.²³ Nebezpečí a pád civilizace a kultury viděl v míšení ras. „Mám za to, že slovo *degenerovaný*, pokud se ho užívá pro národ, znamená a má znamenati, že ten národ nemá již niterné hodnoty, kterou míval, protože již nemá ve svých cévách touž krev, jejíž hodnotnost postupné míšení obměnilo; jinak vyjádřeno, že se stejným jménem nezachoval totéž plemeno jako jeho zakladatelé, konečně že úpadkový člověk, ten člověk, jenž je nazýván člověkem *degenerovaným*, jest výrobkem odlišným od hrdiny slavných údobí po stránce etnické.“²⁴

Pokračovatelem Arthura de Gobineaua byl Angličan Houston Steward Chamberlain, jehož rasistické přesvědčení vycházelo z předpokladu existence vyšších a nižších ras, které vznikají míšením a pěstěním. Chamberlain rozvinul teorii vyšších

¹⁹ Tamtéž, s. 56.

²⁰ Směr mylně interpretující a zneužívající Darwinovo učení o „přirozeném výběru“ a „přežití nejschopnějších“.

²¹ WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 136.

²² Srv. tamtéž, s. 136.

²³ Tamtéž, s. 137.

²⁴ Hrabě de Gobineau, *O nerovnosti lidských plemen*, Praha: Orbis 1942, s. 39.

a nižších ras natolik důkladně, že za jedinou rasu, oprávněnou vládnout veškerému lidstvu, považoval rasu nordickou, neboli germánskou, jejíž příslušníky považoval za nejdokonalější.²⁵

Ve spojení s termínem rasová ideologie nám jistě vyvstane na mysli ještě jedno jméno, jméno osoby pevně spjaté s obdobím národního socialismu v Německu, a to sice jméno Adolf Hitler. Historikové obecně přijímají skutečnost, že Hitler se antisemitou či rasovým ideologem nenarodil. Ačkoli jeho vlastní otec antisemitou byl, Hitler se k nenávisti a nepochopitelnému odporu k Židům propracoval až ve své dospělosti. Na počátku politické kariéry své názory na rozdílnost ras skrýval, se silicím politickým vlivem však přistupoval k rasové ideologii s rostoucí razancí a otevřeností, dokud po převzetí moci nacisty v rámci zachování „čistoty rasy“ německého národa nedopomohl k pokusu o vyvraždění milionů evropských Židů.

Demonstrativní výčet autorů spjatých s tématem rasistické ideologie a jejich názory, teorie a domněnky nám ukazují, že na počátku 20. století myšlenka rasové segregace a rasistické ideologie rozhodně nebyla společnosti cizí. Tato a mnohá další díla se stala živnou půdou a také ospravedlněním rasové politiky nacistického Německa, vykonávané v zájmu zachování a zušlechtování jediné rasy, rasy „árijské“.

2.3.3. Dogma árijské rasy

Rasová ideologie nacistického Německa byla postavena na teorii existence nadřazené rasy, rasy „árijské“, nazývané taktéž rasou vznešenou či panskou. Tato rasa v sobě dle nacistických teoretiků snoubila ty nejvytříbenější duševní a fyzické vlastnosti. Typický „árijec“ byl vyobrazován a společnosti představován jako plavovlasý muž či žena, vysoké, urostlé postavy s modrýma očima. Dle Richarda Seemanna Hitler sám „árijce“ „...považuje za nejdokonalější tvory na zemi a jejich idealismus a duchovní výše září tím jasněji a silněji, čím níže stojí úhlavní škůdce árijské rasy – Žid.“²⁶ V tomto tvrzení byl Hitler nejspíše ovlivněn teorií Arthura de Gobineau, který „árijskou“ rasu, potažmo Germány, označil za „nejhodnotnější“ součást bílé rasy.

²⁵ Srv. WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 138.

²⁶ SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 14.

V počátcích nacistické ideologie se pojem „árijec“ používal pro prosté vymezení vůči židovské rase, tedy „neárijcům“, termín „árijec“ proto značil příslušníka nordické rasy, postupem času bylo však pojmenování označeno jako pojem nepřesný. „Árijci“ byli nahrazeni výrazem „příslušník německé krve“.²⁷

Současné studie ovšem ukazují, že propracovaná ideologie nacistů měla zásadní trhlinu, a to sice skutečnost, že „árijská“ rasa neexistuje a nikdy neexistovala. Pokud bychom chtěli určitou skupinu jedinců označit za „árije“, jednalo by se o zakládající se na podobnosti jazykové, nikoli rasové či typové. „Arijci jsou lidé mluvící indoevropskými jazyky...a nepředstavují žádný samostatný antropologický typ, nýbrž jsou zastoupeni celou řadou typů.“²⁸

Mylná představa o existenci nadřazené germánské rasy pravděpodobně vznikla smísením pojmů rasa a národ. Není možné, aby německý národ vznikl a existoval v hranicích jedné rasy či plemena, jelikož národ jako takový je utvářen historicky, a to společnou kulturou, jazykem, územím, ale nikoli příslušností k určitému rasovému typu.

²⁷Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 23.

²⁸WOLF, J., *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000, s. 36.

3. Antisemitismus nacistického Německa

Nepřátelské postoje proti Židům rozhodně nemají počátek v době panujícího nacismu. Jeho počátky spatřujeme již ve starověku, kdy byla nenávist k Židům spojena s myšlenkou jejich odpovědnosti za ukřižování Ježíše Krista. Tato nenávist pramenila z odlišnosti mezi křesťanstvím a judaismem, nikoli z důvodů rasových. V průběhu historie lidstva se střídala údobí tolerance s údobími perzekucí Židů, která vygradovala v první třetině 20. století v touhu vyhubit veškeré židovstvo do posledního dítěte v rámci ideologie opírající se o světonázor (*Weltanschauung*) vytvoření tisícileté říše. „Ta hlásala, že zřídlem všeho zla,..., je „Žid“.²⁹ Tisíciletá říše nakonec trvala pouhých 12 let a 3 měsíce.

3.1. Vysvětlení pojmu antisemitismus

Pojem antisemitismus je složeninou předpony anti- a slova „-semitismus“. V tomto pojmu však někteří vidí značnou nepatříčnost a nesmyslnost, jelikož „semitismus“ ve skutečnosti jako slovo neexistuje, nevyjadřuje žádný skutečný jev nebo stav. Logicky se od pojmu „semitismus“ dostaneme k pojmu Semita, ovšem narazíme na další úskalí. Semité jsou pojmem převzatým z lingvistiky, který zahrnuje skupiny jedinců hovořící semitským jazykem, vyskytující se v severní Africe a na Blízkém východě, tudíž sem spadají i Arabové, proti nimž byla politika nacistického Německa stěží namířena.

Obecně se předpokládá, že pojem antisemitismus do širšího povědomí zavedl v roce 1879 novinář Wilhelm Marr, aby nahradil do té doby užívaný termín „*Judenhass*“ (nenávist k Židům). Ačkoli je v současnosti tento pojem v obecném povědomí hluboce zakořeněn, sami nacisté proti němu měli své výhrady, jelikož si „...nechtěli rozházet své příznivce v arabském světě, a tak za druhé světové války Hitlerův ministr propagandy Josef Goebbels i jiní radili, aby se pojmu používalo co nejméně.“³⁰

²⁹ WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 14.

³⁰ LAQUEUR, W., *Měníci se tvář antisemitismu: od starověku do dnešních dnů*, Praha: 1. vyd., Nakladatelství Lidové noviny 2007, s. 26-27.

Pro potřeby této práce budu pracovat s pojmem antisemitismus tak, jak je obecně chápán, tedy jako „...negativní postoj vůči Židům (tedy ne vůči všem semitským národům a etnikům).“³¹

3.2. Příčiny a rozvoj antisemitismu v období nacismu

V první řadě je třeba odlišit antisemitismus nacistů od antisemitismu dřívějšího, který se od počátku objevoval ve většině států Evropy. Původní, chcete-li klasický, antisemitismus pocházel od lidových vrstev, a to v obdobích, kdy vlády či vládcí jednotlivých zemí neměli dostatečnou moc a sílu. Nenávist lidových vrstev pramenila například z pověr o prováděných rituálních vraždách či trávení studen Židy, také ze skutečnosti, že Židé byli zdatní obchodníci a nejvíce pak z důvodu odlišného náboženství. Pro původní antisemitismus byla společná ta skutečnost, že se na stranu Židů stavěla vládnoucí třída, a to z důvodu ochrany svých vlastních zájmů. Jednak měla vládnoucí skupina z Židů prospěch (ve smyslu ekonomickém) a jednak se obávala toho, že by se protizidovské nepokoje mohly zvrhnout v lidové povstání.³²

Antisemitismus nacistů se naopak opíral o uznání, schvalování a legalizaci ze strany státu, především pak prostřednictvím zákonů a nařízení. V rámci ideji o tisícileté říši a zachování „čistoty árijské rasy“ pak byli Židé ze strany Adolfa Hitlera a jeho nacistického režimu označeni, izolováni, zbaveni občanských a lidských práv a následně téměř vyvražděni.

Důvodů, proč se nenávist nacistů obrátila právě proti židovskému společenství, je několik. V první řadě musíme vzít v úvahu onu ideologii vzniku tisícileté říše, která za veškeré zlo považovala Žida. Židé byli považováni za jakési „rozkladné živly“ společnosti, kteří způsobovali zmatek a ohrožovali morálku, stejně jako představovali „světového nepřítele“ (*Weltfeind*), kterého je třeba vykořenit a vyhubit, jinak nebude moci v Evropě zavládnout mír. Je třeba přiznat skutečnost, že se nacisté nemuseli příliš namáhat s vyobrazením „typického Žida“, jelikož představa společnosti o tom, že Žid je lichvář, spiklenec, zrádce, lakomec, egoista, chlípník, rouhač a rituální vrah již dávno existovala. Vše, co museli nacisté udělat, bylo tento obraz oživit.³³ Pro rozšíření

³¹ *Velká všeobecná encyklopedie: 1 a - bag*, Praha: 1. vyd., Diderot 2000, s. 371.

³² Srv. SHAHAK, I., *Historie a náboženství Židů: Tíha tří tisíc let*, Olomouc: Votobia 2005, s. 85-87.

³³ Srv. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 14-17.

antisemitských nálad byla stěžejní i teorie o existenci tzv. „světového židovského spiknutí“, jehož cílem je ovládnout celý svět a vytvořit židovskou říši, nastíněná v textu *Protokoly sionských mudrců*, jehož původ nebyl nikdy spolehlivě prokázán. Dalším faktem pro posílení antisemitského smýšlení bylo to, že Židé v průběhu 19. a 20. století hojně zastupovali lukrativní profese jako právníci, lékaři, průmyslníci a obchodníci.

Nacisté skryli vyvraždění milionů Židů pod záminku konání dobra, ochrany míru, stability státu a nutnosti zachovat „árijskou rasu“ neposkvrněnou hanebnou rasou Židů. Zajímavým faktem dle Roberta S. Wistricha je skutečnost, že „...Židé ve skutečnosti nikdy nepředstavovali pro německý stát...sebemenší ekonomickou, politickou nebo snad vojenskou hrozbu... Během první světové války činili vše pro to, aby dokázali loajálnost k vlasti a svou německost...stvrzovali na bitevním poli. Před nástupem Hitlera Židé považovali za svou vlast stát, v němž, jak se domnívali, vládl pořádek, řád a zákon.“³⁴

³⁴ WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 28-29.

4. Situace v Německu po první světové válce

Nástup nacionálního socialismu v Německu v 30. letech 20. století podnítily okolnosti konce první světové války. Došlo k zániku monarchistické říše, abdikace císaře, nastolení demokracie a zavedení tvrdých mírových podmínek pro Německo. Tyto mírové podmínky přijaté v období tzv. Výmarské republiky, které Německo oslabily a demoralizovaly, ač nikdy nebylo dobyto či obsazeno, vyvolaly v německém národu frustraci a pocit, že Německo jako národ přišlo o svou čest. Pokud tyto nálady obyvatelstva spojíme s důsledky světové hospodářské krize z října 1929 a absolutním neúspěchem Výmarské republiky, dostaneme odpověď na otázku, jak mohl Hitler uvrhnout národ do radikálního nacionalismu a antisemitismu. Bylo to snadné, odmítl Versailleskou smlouvu, našel cestu z krize a také viníka, Židy.

4.1. Versailleský mírový systém, Německo jako viník války

Ačkoli mírová jednání, která měla uspořádat poválečné poměry v Evropě, započala již v lednu roku 1919, k podpisu smlouvy mezi vítěznými mocnostmi a Německem došlo až 28. 6. 1919. Tato smlouva spolu se separátními smlouvami mezi mocnostmi a válečnými spojenci Německa vešla v obecnou známost jako tzv. Versailleský mírový systém.

V mírové smlouvě z června roku 1919 bylo Německo označeno za viníka rozpoutání první světové války a byly v ní obsaženy tvrdé mírové podmínky. Krom ztráty podstatné části území a obyvatelstva přinesla smlouva pro Německo i přísná vojenská omezení a povinnost platit válečné reparace v řádu miliard marek, nehledě na odnětí kolonií, nutnost uznat existenci nástupnických států habsburské monarchie a podmínku demilitarizace Porýní.³⁵ Smlouva byla podepsána z donucení a Němci ji nazývali „diktátem“, takovéto podmínky v mírových smlouvách poražený dodržuje „...jen tak dlouho, dokud je poraženým a slabším.“³⁶

³⁵Srv. KUKLÍK, J., KUKLÍK, J., *Dějepis 4: Nejnovější dějiny*, Praha: 1. vyd., SPN 2002, s. 9-10.

³⁶MANN, G., *Dějiny Německa 1919 - 1945*, Praha: 1. vyd., Český spisovatel 1993, s. 14.

4.2. Výmarská republika

Obdobím Výmarské republiky nazýváme období bezprostředně po konci první světové války do převzetí moci nacisty v roce 1933. Návaznost republiky na konec války byla dána okolností, že vítězné mocnosti odmítaly vyjednávat s monarchistickým státem, proto bylo Německo v krátkém časovém úseku nuceno ustavit prozatímní vládu a vypracovat ústavu hodnou demokratického zřízení. Republika však byla od počátku odsouzena k neúspěchu, jelikož v očích Němců v sobě osobovala fakt, že tato vláda přijala porážku, souhlasila s odpovědností za rozpoutání války a přijala povinnost platit válečné reparace, v jejichž důsledku se Německo dostávalo do ekonomické krize. „Zrodila se z porážky a s ní byla i nerozlučně spjatá. Většina Němců si ji navíc spojovala se Židy – říkali jí *Judenrepublik*.“³⁷ Ačkoli Židé neměli ve Výmarské politice větší úlohu, prvními a posledními významnějšími židovskými politiky byli Walther Rathenau a Rudolf Hilferding³⁸, je pravdou, že se Židé dostávali více do povědomí občanů, a to díky kultuře, jako spisovatelé, hudebníci a dirigenti, taktéž byli spojováni s filmem. Kvůli tomu byli obviňováni ze skutečnosti, že německou kulturu přeměnili v něco nežádoucího, cizího.³⁹

Výmarská ústava z 11. srpna roku 1919 byla ústavou demokratickou ve smyslu jejího prvního článku, druhého odstavce – „*Die Staatsgewalt geht vom Volke aus*“ („státní moc pochází z lidu“). Taktéž předpokládala parlamentní formu demokracie, jelikož zákonodárnou moc svěřovala do rukou říšského sněmu a říšské rady, moc výkonnou říšské vládě, v jejímž čele stál říšský kancléř, a moc soudní říšskému soudu. Obsahovala také ustanovení o hlavě státu, říšském prezidentovi, který měl být volen z německého lidu. Republika se dle ústavy členila na země, každá měla své zemské orgány.⁴⁰ Co ovšem vypadalo dobře na papíře, nepovedlo se zavést jako fungující opora pro nový režim. Po mnoha letech byla veškerá moc svěřena do rukou lidu a lid na to, zdá se, nebyl připraven.

³⁷ JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*, Praha: 2. vyd., Rozmluvy/MozART Praha 2007, s. 457.

³⁸ Rathenau byl ministrem zahraničí roku 1922 a Hilferding ministrem financí roku 1921 a 1928-1929.

³⁹ Srv. JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*, Praha: 2. vyd., Rozmluvy/MozART Praha 2007, s. 457 – 459.

⁴⁰ Z textu *Výmarské ústavy z 11. 8. 1919* dostupné na <http://www.documentarchiv.de - Weimarer Republik - Weimarer Reichsverfassung>

Důvod, proč byla Výmarská republika odmítána, spočíval tedy v jejím spojování s porážkou Německa ve válce a taktéž s rozdělením občanů na tu část, která chtěla republiku a jakousi reformaci, a na část, která tíhla ke starému, zavedenému pořádku. Tyto protichůdné názory se neobjevovaly jen mezi občany, ale taktéž mezi představiteli a zaměstnanci státních orgánů. Byrokracie se nikdy neztotožnila se svým postavením „správce práv občanů“, soudy a soudci odmítali nově uzákoněná sociální práva a zaručené svobody, v důsledku čehož tak vykonávali svou činnost v rozporu s demokratickým zřízením německého státu. Nejvýrazněji se však rozpory projeví ve spojení s ozbrojenými silami země, republika rušila autonomii těchto sil a kontrolu nad nimi převzala moc civilní, nikoli vojenská. Současné uspořádání, přihlédneme-li k vojenské historii Německa, ve spojení s vojenskými omezeními a demilitarizací Porýní, nařízené vítěznými mocnostmi, muselo nepochybně vést k pocitu, že je republika slabým seskupením, nemajícím žádnou moc či autoritu.⁴¹

Poslední ránu zasadila republice ekonomická situace. Prvním problémem se stala skutečnost známá jako Rúrská krize, při které francouzská a belgická armáda obsadila Porúří, protože Německo neplnilo povinné válečné reparace. Došlo k obrovské inflaci a znehodnocení říšské marky, což vedlo ke ztrátám úspor obyvatel a sociálním nepokojům. Situace se díky finanční pomoci ze strany Spojených států amerických podařilo uklidnit a na pár let zavládl jistý pořádek.⁴² Druhým a zásadním okamžikem byla světová hospodářská krize, započatá v říjnu 1929. V takto inflací oslabeném Německu rostla nezaměstnanost, která „poznamenala zejména kolektivní chování, diskreditovala demokracii a ve všeobecné atmosféře nejistoty, jež se zmocnila širokých mas, dala zelenou všem tvůrcům laciných receptů na ozdravení a umožnila hru těm nejdemagogičtějším politickým spekulantům.“⁴³ Německá společnost prahla po osobnosti, která ji vyvede z krize a nastolí pevný režim v nenáviděné republice. Tento okamžik vystihl Adolf Hitler a národní socialisté, slibující obnovit původní hrdý německý stát.

⁴¹ Srv. COLLOTTI, E., *Hitler a nacismus*, Praha: Columbus 1996, s. 12-13.

⁴² Srv. KUKLÍK, J., KUKLÍK, J., *Dějepis 4: Nejnovější dějiny*, Praha: 1. vyd., SPN 2002, s. 27.

⁴³ COLLOTTI, E., *Hitler a nacismus*, Praha: Columbus 1996, s. 16.

4.3. Radikalizace situace, převzetí moci

V předchozím bodě byla nastíněna situace Německa po první světové válce a některé z důvodů nespokojenosti obyvatel s novým režimem, které vyústily v nástup národního socialismu a jeho stoupců k moci. Důvodem, proč národně socialistická strana zvítězila v boji o voličskou přízeň, byla skutečnost, že „se vším, co se v Německu událo od roku 1919, neměla nic společného.“⁴⁴ Všechny ostatní strany do té doby střídavě získávaly a ztrácely moc a tím se vlastně v očích obyvatel podílely na nenáviděné a neschopné vládě. Masivní nezaměstnanost a špatná ekonomická situace pak nahrávala extremistickým stranám, kterou nacisté byli.

4.3.1. NSDAP a její program

Národně socialistická strana vznikla těsně po válce v roce 1919 v Bavorsku. V roce 1920 byla přejmenována na národně socialistickou německou dělnickou stranu (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeit Partei*) a stejného dne, tedy 24. února, byl vyhlášen její program.

Program strany obsahoval 25 bodů, které po celou dobu její existence, tedy do konce války, nebyly nikdy zrušeny. Dle Arendtové je dokonce „...Hitler výslovně vyhlásil za „nezměnitelné.““⁴⁵ V programu strany je možné nalézt požadavek na sjednocení všech Němců, zrovnoprávnění německého národa s národy ostatními, zrušení Versailleské mírové smlouvy a požadavek na vytvoření lidové armády. Následují požadavky na zajištění a prosperitu občanů, přístupu ke vzdělání a svobody církevního vyznání. Potud nelze programu nic vytknout, reagoval na současnou situaci a volal po změně, přičemž se opíral o nálady obyvatel a ekonomickou situaci.

Náznak budoucího směřování v otázce židovské můžeme ovšem vidět hned v několika bodech. Prvním z nich je bod týkající se státního občanství, kdy státním občanem může být jen soukmenovec a soukmenovcem zase jen osoba německé krve, bez rozdílu vyznání a výslovně je zde řečeno, že soukmenovcem tedy nemůže být Žid. Následuje ustanovení, že kdo není soukmenovcem, podléhá cizineckým zákonům, protože v Německu žije jako host. Dále se na státní občanství váže i možnost

⁴⁴ MANN, G., *Dějiny Německa 1919 - 1945*, Praha: 1. vyd., Český spisovatel 1993, s. 77.

⁴⁵ ARENDTOVÁ, H., *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla*, Praha: 1. vyd., Mladá fronta 1995, s. 61.

rozhodovat o řízení státu a zákonech, tzn. že vykonávat státní úřad může dle programu jen státní příslušník. Stejné podmínky kladl program i pro německy tištěné noviny, tedy podílet se na jejich tvorbě a vydávání mohli pouze státní občané. Další bod naznačoval i budoucí nucené emigrace a vystěhování Židů, podle něž měli ne-Němci, kteří se přistěhovali po 2. srpnu 1914 (vypuknutí první světové války), Německo ihned opustit.⁴⁶

Do čela NSDAP se v roce 1921 postavil Adolf Hitler. Národní socialisté se však k moci nedostali ihned v počátcích republiky, ale hledali podporu širších mas. Nárůst zájmu ze strany občanů zaznamenali poprvé v roce 1923 po zmiňované Rúrské krizi, která do jejich řad přilákala bývalé válečné veterány, zaujaté vojenským charakterem strany a náznaky o pokus svrhnout Výmarskou republiku. K tomuto pokusu skutečně došlo v listopadu 1923, pokus o převrat byl však potlačen a Hitler byl odsouzen k pěti letům vězení, kde vytvořil své dílo *Mein Kampf* – Můj boj. Strana pak byla zakázána, ale podařilo se jí přežít v ilegalitě.⁴⁷

Jelikož byl Hitler podmíněčně propuštěn již v roce 1924, soustředila následně národně socialistická strana své úsilí na boj ve volbách, aby tak získala moc legálně. Zaměřila se zvláště na získání hlasů velkoprůmyslníků a buržoazie, odpůrců demokratického zřízení. Roku 1924 získala strana pouhá 3 % hlasů, o čtyři roky později klesl její zisk na 2,6 %.⁴⁸

S nástupem světové hospodářské krize se ovšem volební preference změnily a NSDAP se tak dostala k moci zcela legální cestou, totiž volbou německého lidu. Dle stále platné ústavy Výmarské republiky moc pochází z lidu a lid volbami v roce 1930 zajistil straně 18,3 %, tedy sto sedm křesel z původních dvanácti v říšském sněmu. Dva roky na to se NSDAP stala nejsilnější stranou sněmu, jelikož při volbách získala 37 % hlasů, což znamenalo dvě stě tři křesel. V roce 1932 se navíc Hitler pokusil o získání křesla říšského prezidenta, ale neuspěl, v čele státu tak zůstal předchozí prezident Paul von Hindenburg. Hitlerova chvíle však měla teprve přijít.

⁴⁶ Použit český překlad německého originálu Programu NSDAP in Seeman, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 28-30.

⁴⁷ Srv. COLLOTTI, E., *Hitler a nacismus*, Praha: Columbus 1996, s. 22-23.

⁴⁸ Srv. tamtéž, s. 23.

4.3.2. Převzetí moci

Převzetí moci národními socialisty mělo dvě fáze. Tou první bylo jmenování Hitlera říšským kancléřem, druhou pak skutečnost, že se stal i říšským prezidentem, ačkoli převzetí tohoto titulu odmítl a nazval se „vůdcem“.

Hitler byl jmenován kancléřem 30. ledna 1933 a od tohoto dne můžeme Německo považovat za nacistické. Do vlády se kromě jeho samotného současně dostali i další dva nacisté, a to na post ministra vnitra a ministra bez portfeje⁴⁹, což byly pozice ve vládě klíčové. Aby Hitler svou moc upevnil, vyhlásil na březen roku 1933 nové volby, které měly potvrdit silnou pozici nacistické strany a vlády. Potřeboval se však nejprve zbavit strany komunistické, kterou současně s marxismem a Židy viděl jako největší hrozbu pro „nové Německo“, potažmo celý svět.

Volby byly vyhlášeny na 5. března 1933 a ještě před nimi došlo ke klíčové události stojící na pozadí vydání prvního z opatření, která významně zasahovala do občanských práv. Touto událostí byl požár říšského sněmu 27. února 1933, většinou historiků považovaný za zinscenovaný. Hned druhý den, 28. února bylo prezidentem vydáno tzv. „Nařízení na ochranu národa a státu“ (*Reichstagsbrandverordnung*, tzv. nařízení k požáru říšského sněmu), které výrazně zasahovalo do práv zaručovaných Výmarskou ústavou. Na základě článku 48 Výmarské ústavy z roku 1919 mohl říšský prezident v případě ohrožení či narušení bezpečnosti a pořádku přijmout nutná opatření na území celé říše, případně zakročit pomocí ozbrojených sil. V tomto případě mohl dokonce zrušit práva garantovaná ústavou, a to právo na osobní svobodu, právo spolkové a shromažďovací, svobodu slova a tisku spolu s listovním, poštovním, telegrafním a telefonickým tajemstvím.⁵⁰ Kromě skutečnosti, že na základě tohoto nařízení byla komunistická strana zakázána a její členové zatýkáni a likvidováni, skrývalo v sobě nařízení ještě jednu důležitou skutečnost, a to možnost přenesení moci zákonodárné na moc výkonnou.⁵¹

⁴⁹ Ministrem vnitra byl Wilhelm Frick, ministrem bez portfeje Hermann Göring.

⁵⁰ Z textu Výmarské ústavy z 11. 8. 1919, dostupné na <http://www.documentarchiv.de> - *Weimarer Republik - Weimarer Reichsverfassung*

⁵¹ Z textu *Nařízení o ochraně národa a státu* z 28. 2. 1933 dostupné na http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Narizeni_o_ochrane_naroda_a_statu.pdf

Následné volby nesplnily Hitlerovo očekávání, národně socialistická strana získala necelou polovinu všech hlasů, dosáhl však jiného, důležitějšího „vítězství“. Dne 24. března 1933 říšský sněm přijal „Zmocňovací zákon“ (*Ermächtigungsgesetz*), kterým se fakticky vzdal moci ve prospěch Hitlera. Tímto zákonem sněm přenesl moc zákonodárnou na říšskou vládu, čímž nacisté získali možnost rozhodovat o podobě zákonů a měnit ústavu.⁵² Tímto zákonem končila dělba moci ve státě, jelikož říšské vládě nadále podléhala legislativa i jurisdikce. Bez revoluce a nutnosti změny ústavy tak nacisté dosáhli absolutní moci ve státě.

Známé nacistické heslo praví: „jeden národ, jedna říše, jeden Vůdce.“ Tohoto uspořádání dosáhli nacisté díky podřízení říšských zemí jednotné říšské linii roku 1933, díky kterému prakticky ovládli jednotlivé říšské země prostřednictvím svých zástupců.

Druhým důležitým krokem bylo přenesení veškerých práv těchto zemí na říši, spolu s oprávněním říšské vlády přijmout novou ústavu, ke kterému došlo 30. ledna 1934 „Zákonem o nové výstavbě říše“ (*Gesetz über den Neuaufbau des Reichs*). Na základě tohoto zákona ztratila svou funkci říšská rada, jelikož dle Výmarské ústavy zastupovala německé země v legislativě a správě říše.⁵³ V únoru 1934 byla rada zrušena.⁵⁴

V srpnu roku 1933 byl přijat „Zákon proti tvoření nových stran“ (*Gesetz gegen die Neubildung von Parteien*), který zaváděl monopol NSDAP a likvidoval tak politický pluralismus.⁵⁵

Proces převzetí moci byl dovršen v důsledku smrti dosavadního prezidenta Paula von Hindenburga v srpnu 1934. Pouhý den před jeho smrtí, tedy dne 1. srpna 1934, byl přijat „Zákon o hlavě státu“ (*Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs*), na jehož základě se úřad říšského prezidenta měl spojit s úřadem říšského kancléře v okamžiku smrti prezidenta Hindenburga, v jejímž důsledku přešly veškeré jeho pravomoci na Adolfa Hitlera, který ve svých rukou soustředil veškerou zákonodárnou

⁵² Text *Zmocňovacího zákona* dostupný na http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Zmocnovaci_zakon_-_1933.pdf

⁵³ Článek 60 *Výmarské ústavy* z 11. 8. 1919 dostupné na <http://www.documentarchiv.de> - *Weimarer Republik - Weimarer Reichsverfassung*

⁵⁴ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 359.

⁵⁵ Srv. tamtéž, s. 359.

a výkonnou moc.⁵⁶ Hitler se nadále nechal titulovat „vůdce a říšský kancléř“. Tím došlo k úplnému převzetí moci nacisty.

4.3.3. Zavedení vůdcovského principu

K jednomu z nejdůležitějších bodů národně-socialistické ideologie patřil tzv. „vůdcovský princip“ (*Führerprinzip*), který byl nejprve zaveden v rámci NSDAP a později rozšířen do všech společenských sfér. Jádrem tohoto principu byla skutečnost, že lid má potvrdit pouze „nejvyššího Vůdce“, ostatní jsou pak jmenováni vůdcem na vyšší úrovni. Fakticky tento princip odmítal demokratické pojetí státu, tedy právo lidu spolurozhodovat prostřednictvím volby či svých volených orgánů. Lid se na rozhodování účastnil pouze formou lidového hlasování o již učiněných rozhodnutích, při nichž šlo o vyjádření důvěry Vůdci, nikoli o legitimaci rozhodnutí. Princip byl prohlášen za opak nefungujícího parlamentního systému Výmarské republiky a podporu širokých mas získal díky představě silného Vůdce, který vyvede zemi z hospodářské krize a obnoví zašlou slávu Německa. Díky tomu se v Německu vytvořil jakýsi vůdcovský kult s Hitlerem jako modlou národa. Princip byl chápán jako vztah poslušnosti a věrnosti. Celý národ tak byl reprezentován v osobě „vůdce“, který právně i ve skutečnosti disponoval veškerou mocí.⁵⁷

Za základ chodu státu od roku 1934 můžeme navíc považovat i tzv. „vůdcovu vůli“ (*Führerwille*). Vůdcova vůle byla totiž jakousi pravou vůlí lidu. Jeho vůli bylo nutno hledat nejen v příkazech a výnosech, ale stále častěji v projevech, rozhovorech a proklamacích. Jeho slova tak byla nepsaným zákonem, což je možná důvod, proč se po skončení války našlo tak málo psaných dokumentů o těch nejdůležitějších rozkazech.⁵⁸

Během jediného roku se nacistům povedlo dostat celý stát pod svou kontrolu a zavést tak režim totalitní, a to beze zbraní a bez násilné revoluce, pouze pomocí

⁵⁶ Text *Zákona o hlavě státu* dostupný na

http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Zakon_o_hlave_statu.pdf

⁵⁷ Srv. TAUCHEN, J., *Prosazení vůdcovského principu ve státním aparátu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: Masarykova univerzita, č. 2, 2007, s. 159-164.

⁵⁸ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 548.

zákonů a zákonných zmocnění. Díky zákonům se nacistům podařilo sjednotit úřad kancléře s úřadem prezidentským, zrušit Říšskou radu, omezit práva garantovaná ústavou a veškerou moc ve státě sloučit do rukou říšské vlády a především do rukou vůdce Adolfa Hitlera. Na základě demokratické Výmarské ústavy se nacistům podařilo přeměnit stát demokratický ve stát totalitní, odstranit dělbu moci, to vše bez nutnosti ústavu zrušit.

Hitler soustředil do března 1933 veškeré své snažení na dosažení postů nejvyšších a otázku vytlačení Židů z Říše ponechal zatím stranou. Už během voleb si byl dobře vědom, že s tak radikální antisemitskou politikou by nezískal podporu široké veřejnosti. Jediným náznakem tak zůstával program NSDAP z roku 1920, který byl ovšem určen spíše pro konzervativní voliče, kteří oficiální program žádali kvůli ztotožnění se s volenou stranou. Do března 1933 byli Židé v Německu na vrcholu své možné společenské a mocenské emancipace, což se mělo rychle a rázně změnit. Hitlerův plán na „vyčištění“ Říše od židovských obyvatel znalo pár jeho nejbližších spolupracovníků. Zanedlouho se o něm měli dozvědět nejen Židé samotní, ale také celý svět.

5. Právní aspekty pronásledování židů v období před druhou světovou válkou

5.1. Právo nacistického Německa

Po upevnění moci nacistů ve státě bylo nutné podříditi jejich představám i právo a spravedlnost. Již v roce 1920 vyhlášený program NSDAP žádal nahrazení dosavadního přejatého římského práva obecným právem německým v zájmu ideje, která neumožňovala obnovu německého národa bez důkladné a úplné obnovy právní. Římské právo, některými právními teoretiky tehdejší doby nazývané také jako římsko-židovské právo, sloužilo dle nacistů materialistickému světovému názoru. Oproti právu římskému bylo stavěno právo německé (germánské), které bylo zakládáno pojmem cti a věrnosti. Římské právo bylo charakterizováno jako individualistické, vycházející z jednotlivce, kdežto právo německé bylo právem sociálním, vycházejícím z pospolitosti. Díky odmítnutí římského práva se tak změnila podstatná část jednotlivých právních odvětví, a to především právo rodinné, trestní a občanské.⁵⁹

Jestliže původním účelem práva měla být úprava práv a povinností jedinců ve společnosti a vůči společnosti, nacisté za právo považovali pouze to, co sloužilo národu, nehájilo tedy zájmy jednotlivce, ale zájmy celku. Mělo-li účelem práva být zachování národního společenství, nemohlo být právo pro všechny stejné, ale muselo se lišit podle rozdílných ras, jelikož základem vrozeného práva byl sociální instinkt, lišící se dle jednotlivých ras. Právo nebylo chápáno jako systém vytvořený společností, ale jako něco, co žije v krvi, přičemž základem takového práva je pak rasově podmíněný cit. Panující právní cit, tedy svědomí veškerého německého lidu, měl být odražen ve svědomí vůdce. Svědomí a *Führerwille* pak bylo základním právním pramenem, stojícím nad zákonem. Jestliže byl vůdce nejvyšším a základním zákonodárcem, zákon byl formálním vůdcovým rozkazem.⁶⁰

Nacistické právo důsledně odmítalo analogii, jelikož v nacistickém pojetí práva nebylo pro mezery v zákoně místo. Měl-li nějaký zákon mezeru, mlčel-li, bylo možno

⁵⁹ Srv. KNAPP, V., *Problém nacistické právní filosofie*, reprint z r. 1947, Dobrá voda: Aleš Čeněk 2002, s. 92-100.

⁶⁰ Srv. tamtéž, s. 50-69.

tuto mezeru zaplnit odpovědí z ducha národa, tedy z vůdcova nitra. Díky tomuto přesvědčení zákonitě muselo docházet k narušení principu spravedlnosti.⁶¹

Bylo-li nacistické právo vázáno účelem ochrany národního společenství, bylo nutné odstranit rozdělení práva na právo veřejné a soukromé, které zavedlo římské právo. V právu německém soukromé pojetí práva neexistovalo, bylo částí práva veřejného, tedy práva společenství a právo společenství bylo chápáno jako právo soukmenovců, tedy nikoli Židů.⁶²

Přístup nacistů k soudnictví byl taktéž odlišný. Soustava soudů, existující od 19. století zůstala prakticky nezměněna⁶³, k řádným soudům však přibyly tzv. soudy mimořádné. Právě na ně byly přesouvány pravomoci jak řádných trestních soudů, tak rozhodování politických trestních činů. Řízení před těmito mimořádnými soudy byly charakteristické omezením práv obžalovaného a skutečností, že proti rozhodnutí nebylo možné podání opravného prostředku. Ke stíhání určitých skupin obyvatelstva (hlavně členů NSDAP a dalších organizací) byly zřízeny soudy speciální s cílem ochránit tyto skupiny před odpovědností za spáchané činy. Pro politické kauzy, doposud projednávané říšským soudem, byl vytvořen národní tribunál označovaný též lidový soudní dvůr. Členy tribunálu určoval Hitler osobně. Judikatura soudu se od jeho založení v roce 1934 přiosťrovala, až se stal národní tribunál pouhým nástrojem protiprávního usmrcování. Navíc nacisté využívali institutu ochranné vazby, která nepodléhala soudní kontrole, a nebylo možné proti ní podat opravný prostředek. Vazba byla časově neomezená, většinou k jejímu výkonu docházelo v koncentračním táboře, sloužila k odstranění a odstrašení nepřátel národně socialistického režimu. Soudní rozhodnutí podléhala exekutivě, existovaly též předběžné a následné náhledy rozsudků, které v rámci sjednocení judikatury soudci přímo nařizovaly, jak v kterém případě rozhodnout. O nezávislém soudnictví proto v případě nacistického Německa nemůže být řeč.⁶⁴

⁶¹ Srv. KNAPP, V., *Problém nacistické právní filosofie*, reprint z r. 1947, Dobrá voda: Aleš Čeněk 2002, s. 61-62.

⁶² Srv. tamtéž, s. 179-182.

⁶³ Soustavu tvořily soudy úřední, zemské, vrchní zemské soudy a soud říšský.

⁶⁴ Srv. TAUCHEN, J., *Státní zřízení a právo nacistického Německa*, in Vojáček, L. a kolektiv, *Nástin právních dějin*, Brno: 1. vyd., Masarykova univerzita Brno 2011, s. 237-239.

5.2. První antisemitsky orientované zákony

Po procesu převzetí moci se mohl Adolf Hitler plně pustit do antisemitsky orientované politiky. Pro ospravedlnění rasové diskriminace však bylo nutné najít základ, se kterým by se ztotožnila většina společnosti. Tímto základem se stal pojem „národní pospolitost“ („*Volksgemeinschaft*“). „Národní pospolitost“ rušila náboženské, sociální a politické nerovnosti mezi občany a modelovala společenskou strukturu říše. Také jasně vymezovala na základě úrovně občanství, kdo se nachází uvnitř pospolitosti a kdo vně. Nejúčinněji byla vymezena vůči těm, kteří do ní nepatřili, vůči těm, kteří neměli přístup k právům a společenským výhodám, k Židům, čímž se do tohoto pojmu včlenily principy rasového myšlení. Zavést ideu „národní pospolitosti“ do myšlení německého národa a dostat národ na svou stranu v procesu pronásledování židovského obyvatelstva, měla pomoci další idea nacistické propagandy, a to znevážení Žida jakožto „podčlověka“ („*Untermensch*“). Charakterizování Židů jako „podlidí“ mělo za cíl omezit případné sympatie, které by mohl následující postup vůči této skupině vyvolat u Němců. Židé byli líčeni jako tvorové méněcenní, dokonce jim byl upírán statut člověka.⁶⁵ Tato manipulace německým národem a jeho myšlením by nebyla možná bez ministerstva lidové osvěty a propagandy vedeném Josephem Goebbelsem. Propaganda měla veřejné mínění usměrnit a unifikovat prostřednictvím filmů, letáků, Hitlerových projevů a hlavně rozhlasového vysílání.

První celostátní akcí zaměřenou proti židovskému obyvatelstvu byla spontánní vlna násilí po březnovém vítězství nacistů ve volbách. Příslušníci oddílů SA, původně zřízených pro boj s politickou opozicí a ochranu shromáždění NSDAP, v ulicích napadali kolemjdoucí Židy a ničili židovské obchody. Násilí se však nesetkalo se sympatiemi ze strany obyvatelstva, proto pro zavedení pořádku vyhlásil Hitler tzv. celostátní ekonomický bojkot Židů, který pod tlakem ze strany prezidenta Hindenburga trval pouhý den a nikdy se neopakoval.

Bojkot se uskutečnil první dubnový den roku 1933. Sestával z bojkotování židovských obchodů, obchodních domů, právníků a lékařů. Před obchody, ordinacemi a kanceláři, často označenými nápisy „Jude“ a dalšími, postávali příslušníci SA

⁶⁵ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 358.

a potenciální kupující, zákazníci a pacienti „varovali“ před židovským nebezpečím, většinou v rukou držnými plakáty s nápisy „Němci, nenakupujte u Žida“ atp. Tuto akci řídil mnichovský „ústřední výbor obrany proti židovskému pobuřování a bojkotu.“⁶⁶ Ačkoli byl bojkot ze strany ministerstva propagandy pod vedením Josepha Goebbelse prohlášen za akci prostého obyvatelstva, reakce veřejnosti byly spíše vlažné. Nemožnost nakoupit v obchodě či vyšetření dlouhodobě navštěvovaným lékařem bylo pro obyvatele nepříjemné. Pokud však došlo k zákonným opatřením, která vyčleňovala židovské obyvatele z veřejného života, byla přijímána s větším pochopením v rámci představy, že Židé jsou účastní na veřejném životě více, než je přijatelné.

„V roce 1933 prosadila německá vláda dvaadvacet zákonů omezujících právo německých Židů vydělávat si na živobytí, těšit se plnohodnotnému občanství a vzdělávat se.“⁶⁷

První zákonná úprava na sebe nenechala dlouho čekat, již 7. dubna byl vydán zákon upravující poměry ve státním úřednictvu, tzv. „Zákon o znovuoobnovení úřednictva“ (*Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, RGBl. I S. 175*). Zákon měl jasný cíl, a to očistit státní úřady od nežádoucích vlivů. Tato čistka byla započata již v procesu uchopení moci, zákonem o znovuoobnovení úřednictva však dostala legální oporu. Propouštění se týkalo jak úředníků opozičních politických stran, tak úředníků „neárijského“ původu. Za úředníka byli dle § 1, druhého odstavce pokládáni všichni úředníci na úrovni říše, zemí a obcí, spolu s úředníky ve veřejnoprávních korporacích a podnicích.⁶⁸

Z hlediska židovských úředníků byl nejdůležitějším paragrafem paragraf třetí, nazývaný jako tzv. „árijský“ paragraf (*Arierparagraf*). „Árijský“ paragraf byl v průběhu následujících měsíců zaveden to několika zákonů upravujících veřejný život. Dle tohoto paragrafu nesměl být zaměstnancem veřejné správy žádný „neárijec“, tedy žádný Žid.⁶⁹ Všichni zaměstnanci měli být propuštěni, stejně jako ti, kteří zastávali pouze čestné úřady. Na nátlak prezidenta Hindenburga se podařilo prosadit do druhého odstavce tohoto paragrafu výjimku pro úředníky přijaté do úřadu před 1. srpnem 1918,

⁶⁶ Srv. tamtéž, s. 50-51.

⁶⁷ GILBERT, M., *Křišťálová noc: Předehra záhuby*, Praha: Jirí Buchal - BB/art 2007, s. 96.

⁶⁸ Srv. TAUCHEN, J., *Právní postavení úřednictva ve Třetí říši*. Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: Masarykova univerzita, č. 3, 2007, s. 245-249.

⁶⁹ Od 30. června 1933 stačilo k propuštění ze státní služby už jen manželství s „neárijecem“.

dále pro ty, kteří bojovali v první světové válce na straně Německa a také pro ty, jimž v první světové válce padl otec či synové. Ačkoli se tyto výjimky promítaly i v dalších zákonech, po smrti Hindenburga v roce 1934 byly z veřejného života vytlačovány i tito nositelé výjimek. Ke kontrole pak sloužil doklad o původu, tzv. „árijský“ průkaz (*Abstammungsnachweis*). Doklad prokazoval, že nikdo z držitelových rodičů či prarodičů není „bytostně cizí krve, zejména židovské“. Pokud se chtěl občan přidat k NSDAP, musel doložit svůj původ až do roku 1800.⁷⁰

Ve stejném měsíci byl schválen „Zákon o přijetí do advokátní komory“ (*Gesetz über die Zulassung zur Rechtsanwaltschaft, RGBl. I S. 188*). I v tomto zákoně se objevil zmiňovaný „árijský“ paragraf, který vyloučil možnost přijetí „neárijských“ advokátů do advokátní komory. Zákaz se později rozšířil i na soudce a státní zástupce. Na konci roku 1934 pak byla propuštěna většina advokátů a notářů židovského původu.⁷¹ V oblasti práva měl nadále hlavní úlohu Národně socialistický svaz ochránců práva (*Nationalsozialistischer Rechtswahrerbund, NSRB*), založený za účelem právní ochrany členů strany již v roce 1928. Následně byl svaz využíván k podřízení práva jednotné linii a ke školení právníků. Soudcovské a advokátské asociace byly zrušeny a členská základna v roce 1935 přesahovala počet osmdesáti tisíců členů.⁷²

Dalším zásahem do práv židovského obyvatelstva byl „Zákon proti nadměrnému zaplňování všech typů německých škol“ (*Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen, RGBl. I S. 225*). Na školách tak nadále mohl studovat jen určitý počet studentů „neárijského“ původu, a to pouze procento, které odpovídalo podílu Židů na celkovém počtu obyvatel. Počet byl stanoven na 1,5 %, což zdaleka neodpovídalo dosavadní potřebě „neárijských“ studentů. Valná většina jich byla donucena ze škol odejít a nezůstávala jim jiná možnost, jak studia dokončit.

Zákonná opatření zohledňující „árijský“ původ se v této době dotkla i učitelů a profesorů na vysokých školách. V té době byli učitelé sloučeni pod tzv. národně socialistický svaz učitelů (*Nationalsozialistischer Lehrerbund, NSLB*), a někteří byli

⁷⁰ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 95-96.

⁷¹ Srv. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 73.

⁷² Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 282-283.

taktéž členy NSDAP. Nacisté proto zahájili mezi učiteli a profesory čistku s cílem odstranit veškeré osoby „neárijského“ původu.⁷³

Dubnová vlna postihů pak byla zakončena zákazem tzv. košerování, tedy rituální porážky zvířat určených pro jídlo Židů.⁷⁴

Intelektuální očista německého národa byla dokončena v květnu roku 1933 při hromadném pálení knih židovských autorů v Berlíně. Tohoto barbarismu se účastnili ponejvíce vysokoškolští studenti z řad přívrženců NSDAP a v rámci očisty byly páleny knihy Marxe, Einsteina, Freuda a Heineho, spolu s knihami některých nežidovských autorů jako byl Mann, Remarque a další.

Kulturní zásahy, na rozdíl od ekonomických, se setkávaly se sympatiemi občanů, na čemž měl nemalý podíl Julius Streicher a jeho bulvární plátek *Der Stürmer* (Útočník, Bouřlivák). Časopis, založený již roku 1923, štvál veřejnost proti Židům s takovou zapáleností, že se jeho náklad rok od roku zvyšoval. Útoky, leckdy hraničící až s pornografií, některé zaryté antisemity dokonce znechucovaly. Každá titulní strana byla od roku 1927 opatřena nápisem „Židé jsou naše neštěstí“ a plátek byl vystavován v německých městech a vesnicích ve speciálních skříňkách, aby byl všem na očích.⁷⁵ *Der Stürmer* se podílel i na vydávání antisemitsky orientované dětské knížky s názvem *Giftpilz* (Jedovatá houba), která pomocí obrázků učila děti rozeznávat Židy. Mezi základní fyzické znaky Židy počítala zahnutý nos, odulé rty s vystouplým spodním rtem, tmavé a kudrnaté vlasy, krátké nohy a ruce a šikmé, zločinecké čelo. Žida bylo taktéž možno rozeznat podle způsobu chůze, mluvy nebo zápachu.

V červenci roku 1933 započali nacisté přezkoumávat německé občanství nabyté židovskými občany mezi koncem první světové války a rokem 1933. Právním podkladem byl „Zákon o rušení německého občanství“ (*Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit, RGBl. I S. 480*), na základě kterého bylo možné občanství, pokud bylo nežádoucí, odebrat. Nežádoucím občanstvím bylo především občanství Židů, kteří se stali německými

⁷³ Srv. KOONZOVÁ, C., *Svědění nacizmu*, Praha: 1. vyd., Columbus 2009, s. 165-167.

⁷⁴ Srv. SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 48.

⁷⁵ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 87.

občany až v roce 1918. Odebrání občanství se vztahovalo i na občany žijící v zahraničí, pokud se provinili vůči říši nebo jejím zájmům.

Po nesrovnalostech ve výkladu pojmu „neárijec“ byl v srpnu 1933 vydán pokyn, podle kterého byla za „neárijce“ považována osoba, jejíž rodič či prarodič byl Žid, bez ohledu na to, zda druhý rodič je „árijského“ původu, obzvláště v případě, že jeden z rodičů či prarodičů byl vyznavačem judaismu.

Na konci září došlo k definitivnímu vyloučení židovských obyvatel z německého kulturního života vytvořením Kulturní komory říše (*Reichskulturkammer*) 22. září 1933 pod vedení Josepha Goebbelse. Židé byli vylučováni ze zaměstnání v divadlech, u filmu a v hudební sféře. Veškerá kultura a umění se dostalo pod cenzuru Goebbelse a nacistů, žádný umělec či umělecký podnik nesměl tvořit nová díla bez podmínky členství v Komoře. Hudba židovských autorů byla zakázána a umělcům spadajícím pod komoru byla představována vzorová díla z oblasti malířství a sochařství přijatelná pro režim. Ačkoli byli Židé vytlačeni z veřejných kulturních aktivit, bylo jim povoleno vykonávat určitou kulturní činnost, avšak pouze pro Židy. Z tohoto důvodu vznikla Federace židovských kulturních asociací taktéž spadající pod pravomoc Goebbelse. Federace se do okamžiku prvních let druhé světové války, kdy byla zakázána, zasloužila o díla divadelní, hudební, filmová a vydavatelská. Židé měli taktéž zákaz veřejného sportování, sportovat mohli pouze soukromě.⁷⁶

Veřejným úkolem, upraveným zákonem, se v nacistickém Německu stala i účast na vytváření obsahu novin a politických časopisů vydávaných na území říše. „Redaktorský zákon“ (*Schriftleitergesetz*), vydaný v říjnu 1933, stanovoval pro redaktory odpovědnost za obsah tiskovin. Pozici redaktora směly zastávat jen osoby „árijského“ původu a nesměly žít ve svazku s osobami původu „neárijského“. Zároveň byla pro novináře stanovena povinnost být členem Říšské tiskové komory, spadající pod *Reichskulturkammer*. Redaktor byl povinen dodržovat pokyny tiskové komory a schválený obsah nesměl měnit. Na redaktory byl kladen požadavek, aby upřednostnil pozici „služebníka národního společenství“ před pouhým postem zaměstnance soukromého nakladatelství.⁷⁷

⁷⁶ Srv. COLLOTTI, E., *Hitler a nacismus*, Praha: Columbus 1996, s. 62-76.

⁷⁷ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 405-406.

Po uchopení moci se nacisté mohli věnovat rasovým otázkám z hlediska teoretického i praktického. Pro tyto účely byly vytvořeny dva zvláštní úřady. Prvním byl Rasový úřad SS, zřízený Heinrichem Himmlerem⁷⁸ v roce 1931, povýšeným v roce 1935 na Hlavní úřad rasový a osídlovací. RuSHA měl na starost rasovou profilaci, péči o rodinu a rasová školení, přezkoumával doklady o původu a prováděl rasově biologická vyšetření.⁷⁹ Druhým byl rasově politický referát NSDAP (*Rassenpolitisches Amt*), zřízený v roce 1934 vůdčovým zástupcem Rudolfem Hessem. V jeho péči byla německá populační politika a péče o rasu, spolu s poskytováním rad stranickým složkám v rasových otázkách.⁸⁰

Pod obrovskou tíhou veškerých omezujících zákonů a nařízení se vzedmula vlna emigrací Židů z Německa, a to jak z řad intelektuálů, kteří v důsledku rasového zákonodárství přišli o zaměstnání, tak z řad židovských obyvatel dosud zákony nedotčených. K nim se hned z kraje převzetí moci nacisty připojili i němečtí antinacisté. Židovské vystěhovalectví bylo podporováno i samotnými nacisty na základě dohody, zvané Ha'avara, uzavřené s představiteli palestinských Židů již v srpnu roku 1933. Dohoda představovala pro nacisty možnost rychleji učinit Německo *Judenrein*, proto emigrantům povolili vzít si s sebou do Palestiny i určité procento majetku ve formě německého zboží. Ačkoli toto procento bylo zanedbatelné, bylo pro židovské emigranty lepší variantou, než odchod do jiných států. I přes vstřícnost Palestiny se do rozpoutání druhé světové války emigrace zdařila jen necelým čtyřiceti tisícům německých Židů, především v důsledku silících antisemitských nálad arabských států.⁸¹

Dalšími státy, kam Židé v houfích prchali, byla například Belgie, Francie nebo Holandsko. Dohoda o majetku zde však neplatila a tyto státy, samy postižené ekonomickou krizí, nevítkaly uprchlíky s nadšením. Pokud se totiž Žid rozhodl prchnout jinam než do Palestiny, majetek mu byl německými úřady zabaven a uprchlík byl ponechán zcela bez prostředků. V očích nacistů bylo výhodné takto Židy ožebračit, jednak z důvodů ekonomických a jednak proto, že nemajetní uprchlíci v důsledku migrací nevědomě podporovali antisemitské nálady i v okolních zemích. Tyto nálady se

⁷⁸ Heinrich Himmler byl šéfem ochranných oddílů SS, státní policie Gestapo (Geheime Staatspolizei) a ministrem vnitra Hitlerovy vlády.

⁷⁹ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 174-175.

⁸⁰ Srv. tamtéž, s. 403.

⁸¹ Srv. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 76-77.

skutečně potvrdily ve formě imigračních kvót, zavedených státy s největšími počty uprchlíků. I přes imigrační opatření však téměř polovina německé židovské populace našla útočiště ve Spojených státech a Velké Británii.⁸²

Ve srovnání s rokem 1933, který byl první předzvěstí následujícího zacházení s židovským obyvatelstvem, rok 1934 vypadal obdobně. Byly přijaty další antisemitsky orientované zákony a tlak na Židy se nezmírnil ani v nejmenším. V důsledku přijetí dalších diskriminačních zákonů zahájily některé židovské i nežidovské skupiny z okolních států bojkot dovozu německého zboží. Jediným výsledkem tohoto bojkotu bylo obvinění německých Židů za jeho vyvolání, o které se postaral Joseph Goebbels.⁸³

Ke zhoršení situace pro židovské obyvatelstvo přispěla smrt prezidenta Hindenburga v létě 1934, neboť po sloučení úřadu prezidenta a kancléře v osobě Adolfa Hitlera byly tzv. Hindenburgovy výjimky, obsažené v „árijských“ paragrafech antisemitsky orientovaných zákonů, zpočátku ponechány v platnosti, v nových zákonech se již neobjevovaly a diskriminační opatření měla být nadále platná pro všechny „neárijské“ bez rozdílu.

Během prvních dvou let se nacistické vládě podařilo postavit židovské obyvatelstvo na okraj společnosti. Jelikož v antisemitsky zaměřených zákonech byla stejná omezení zavedena i pro ostatní příslušníky opozice, společnost se domnívala, že takovýto postup je nutný pro obnovu německého národa a státu. Pokud byli na základě zákonů propouštěni židovští zaměstnanci, na jejich pozice nastupovali Němci, „árijsci“, což pomohlo v boji proti nezaměstnanosti a ke zlepšení ekonomické situace mnohých německých rodin. Stejně tak uvítala společnost vyloučení Židů z německé kultury.

Jediná oblast, do které nacisté zatím nezasáhli, bylo soukromé podnikání. Židé stále směli vlastnit své obchody a účastnit se podnikání. Hitler si byl dobře vědom skutečnosti, že německé hospodářství a ekonomika není připravena na ztrátu prosperujících židovských podniků. Židé navíc stále směli vykonávat určitá povolání, jako bylo lékařství, stomatologie a další svobodná podnikání, ačkoli jim často bylo odmítáno proplacení služeb ze systému národního zdravotního pojištění. Odstraňování Židů z pozic právníků bylo taktéž pozvolné. K definitivnímu zabránění výkonu povolání pro židovské právníky a lékaře došlo až v roce 1938 zavedením dvou

⁸² Srv. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 76.

⁸³ Srv. GILBERT, M., *Křišťálová noc: Předehra záhuby*, Praha: Jiří Buchal - BB/art 2007, s. 97.

prováděcích předpisů k „Zákonu o říšském občanství“⁸⁴ (podrobněji o Zákoně v následující kapitole). Těmito předpisy bylo Židům zakázáno vykonávat právnickou a lékařskou profesi ve vztahu k „árijcům“, nadále směli léčit a zastupovat pouze Židy. Také jim byly odebrány lékařské a právnické licence.

Po březnovém vítězství se uskutečňovaly násilné výpady proti Židům na ulicích či jejich majetku. Přičemž si nacisté si byli dobře vědomi toho, že němečtí obyvatelé s takovým postupem nesouhlasí, proti legálnímu vytěsnění německých Židů však námitek nebylo. Zajímavou skutečností je i to, že v zákonech z těchto dvou let je slovo Žid nahrazeno formulací „osoba neárijského původu“.

Nejdůležitější zákony však měly teprve přijít. Šlo o zákony, které postavily židovské Němce na úroveň občanů druhé kategorie, zákony, které skutečně definovaly, kdo je Židem a které vzaly Židům jejich politická práva. Těmito zákony byly Norimberské zákony ze září roku 1935.

5.3. Norimberské zákony

Norimberské rasové zákony ze září 1935 potvrdily úlohu tzv. principu zvláštního zákonodárství ovládajícího nacistickou Třetí říši. Princip popíral desetiletí prosazovanou zásadu rovnosti mezi jednotlivci a byl úzce spojen s pojmem „národní pospolitosti“, zmiňovaném výše. Princip zvláštního zákonodárství sloužil k vyloučení určitých skupin obyvatelstva ze společenského, kulturního a politického života ve státě.⁸⁵

Zákony měly taktéž upravit a usměrnit poměry ve státě, jelikož stále docházelo k násilným akcím ze strany oddílů SA proti jednotlivým Židům na ulicích. Řadoví němečtí občané tyto akce neschvalovali, nehledě na skutečnost, že násilné výpady členů těchto oddílů vrhlo špatné světlo na německou politiku v zahraničí. Představiteli nacistické vlády byly tyto akce nazvány akcemi jednotlivců (*Einzelaktionen*), což ještě více rozdělilo zastánce radikálního antisemitismu, toužící Židy ze společnosti vyčlenit úplně a jednou pro vždy a konzervativních antisemitů, toužících vnést do postupu proti

⁸⁴ Lékařů se týkalo čtvrté prováděcí nařízení s doplňujícím názvem *Zulassung jüdischer Ärzte* (RGBl. I S. 969) a právníků páté prováděcí nařízení s doplňujícím názvem *Zulassung jüdischer Rechtsanwälte* (RGBl. I S. 1403)

⁸⁵ Srv. TAUCHEN, J., *Státní zřízení a právo nacistického Německa*, in Vojáček, L. a kolektiv, *Nástin právních dějin*, Brno: 1. vyd., Masarykova univerzita Brno 2011, s. 236.

Židům nějaký řád. Ačkoli byly přijaty zákony diskriminující „neárijce“ již v průběhu předchozích dvou let, právní úprava byla natolik roztříštěná, že proces vyčleňování židovských obyvatel ze společnosti probíhal více méně chaoticky.

K přijetí zákonů došlo jednohlasně říšským sněmem při zvláštním zasedání na každoročním sjezdu NSDAP konaném v Norimberku. Jednalo se o celkem tři zákony: „Zákon o říšském občanství“ (*Reichsbürgergesetz*, RGBL. I S. 1146), „Zákon o ochraně německé krve a německé cti“ (*Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*, RGBL. I S. 1146), spolu s nimi byl navíc přijat „Zákon o říšské vlajce“ (*Reichsflaggengesetz*, RGBL. I S. 1145), který se ovšem jako jediný netýkal rasové otázky.

K jejich vyhlášení došlo hned vzápětí, poslední den sjezdu, tedy 15. září 1935. Ačkoli je v zápatí každého zákona uvedeno jméno Adolfa Hitlera s přídomkem vůdce a říšský kancléř, on sám nakonec zákony nevyhlásil. Po svém projevu k říšskému sněmu předal slovo Hermannu Göringovi, ministru letectví a předsedovi říšského sněmu, aby zákony vyhlásil. Jejich vyhlášení však slyšelo jen několik přítomných v sále i přesto, že byl projev vysílán prostřednictvím rozhlasu a pouličních tlampačů po celé zemi v okamžiku, kdy Göring četl znění jednotlivých zákonů, Goebbels národu pustil vojenské pochody. Občané se tak se zákony mohli seznámit až následující den v tisku, avšak měl-li zákon o říšské vlajce palcové titulky, ony dva rasové zákony byly psány mnohem menším písmem, jako by šlo o okrajovou záležitost.⁸⁶

V souvislosti s vyhlášením zákonů také přestaly platit tzv. Hindenburgovy výjimky, udělované válečným veteránům, popřípadě jejich pozůstalým v předchozích antisemitsky orientovaných zákonech.

Zákony měly jednotné úvodní ustanovení, preambuli, která zněla: „Norimberské zákony přijaté na Říšském sjezdu Svobody ze dne 15. září, které tvoří překladu mezi německým národem a židovstvem, zabraňují dalšímu pronikání cizích ras, především židovské krve do německého národního celku a vyhledávají již proniknuvší židovskou krev, aby byla urychleně vyřazena; vyřazují Židy z ovlivňování politického života německého národa.“⁸⁷ V důsledku přijetí těchto zákonů byly svobody a postavení určité

⁸⁶Srv. KOONZOVÁ, C., *Svědomy nacizmu*, Praha: 1. vyd., Columbus 2009, s. 225-226.

⁸⁷ SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 9.

části německých obyvatel omezeny ještě mnohem více, než dokázaly zajistit zákony z předchozích let.

„Zákon o říšském občanství“

z 15. září 1935

Říšský sněm se jednomyslně usnesl na tomto zákonu, který se tímto vyhlašuje:

§1

(1) Státním příslušníkem je ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a je jí za to zvláště zavázán.

(2) Státní příslušnost se získá podle ustanovení zákona o říšské a státní příslušnosti.

§2

(1) Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.

(2) Říšského občanství se nabývá propůjčením listiny o říšském občanství.

(3) Říšský občan je jediným nositelem v zákonech stanovených plných politických práv.⁸⁸

Na základě pouhých dvou paragrafů tak Židé ztráceli veškerá svá politická práva a statut říšského občana (*Reichsbürger*), nadále byli považováni pouze za německé státní příslušníky (*Staatsangehörige*) druhého řádu. Německým občanem mohl být pouze příslušník německé (či příbuzné) krve, který prokázal, že je věrný říši, a to především splněním branné a pracovní povinnosti. Židé tedy nemohli volit a být činní ve veřejném životě, jakožto státní příslušníci však směli provozovat hospodářskou činnost a využívat veřejných prostředků. V případě, že se ze země vystěhovali, jim byla ponechána německá státní příslušnost.

⁸⁸ SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 33.

„Zákon o ochraně německé krve a německé cti“

z 15. září 1935

Proniknut poznáním, že čistota německé krve je předpokladem další existence německého lidu, a prodchnut neochvějnou vůlí, zabezpečiti německý národ pro všechnu budoucnost, usnesl se říšský sněm jednohlasně na následujícím zákoně, který se tímto vyhlašuje:

§1

(1) Sňatky mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve jsou zakázány. Manželství uzavřená proti tomuto zákonu jsou neplatná, i když byla k obcházení zákona uzavřena v cizině.

(2) Žalobu na prohlášení manželství za neplatné může podat pouze státní návladní.

§2

Mimomanželský styk mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve je zakázán.

§3

Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve mladší 45 let.

§4

(1) Židům se zakazuje vztyčovat říšské a národní vlajky a užívání říšských barev.

(2) Užívání židovských barev je jim naproti tomu dovoleno. Výkon těchto oprávnění je pod státní ochranou.

§5

(1) Kdo jedná proti zákazu § 1, bude potrestán kázníci.

(2) Muž, který jedná proti zákazu § 2, bude potrestán vězením nebo kázníci.

(3) Kdo jedná proti ustanovení § 3 nebo § 4, bude potrestán vězením až do jednoho roku a peněžitou pokutou, nebo jedním z těchto trestů.⁸⁹

⁸⁹ SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 33.

Druhý norimberský zákon měl chránit čistou německou krev před míšením s krví židovskou. Tímto zákonem byla Židům odepřena možnost nadále uzavírat sňatky s osobami německé či druhově příbuzné krve, takto uzavřená manželství byla neplatná, a porušení zákazu bylo trestáno káznici. Stejně tak byl zakázán mimomanželský styk příslušníků německé či druhově příbuzné krve se Židy, označovaný také jako „prznění rasy“. Muž, který zákaz neuposlechl, byl trestán káznici, za války byl dokonce za porušení tohoto zákazu trest smrti. Třetím zákazem bylo zaměstnávání příslušníků německé či druhově příbuzné krve mladších 45 let v židovských domácnostech. Posledním ze zákazů bylo vztyčování říšské a národní vlajky, stejně jako užívání říšských barev. Porušení posledních dvou zákazů bylo sankcionováno peněžitou pokutou nebo vězením po dobu až jednoho roku, případně oběma tresty. Pod státní ochranu se naopak dostala možnost užívání židovských barev.

Zbývalo vyřešit poslední otázku, a sice to, jak vykládat rasové termíny obsažené v Norimberských zákonech, tedy jak definovat Žida. Původní, dosti tvrdé, možnosti počítaly s tím, že za Židy budou považovány všechny osoby s jediným židovským prarodičem. Dva měsíce po vyhlášení norimberských zákonů bylo vydáno prováděcí nařízení, které stanovilo, kdo bude pokládán za Žida a kdo za tzv. míšence (*Mischlinge*).

„První prováděcí nařízení k Zákonu o říšském občanství“ (*Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz*) ze dne 14. listopadu 1935 stanovilo následující:

§2

(2) Židovským míšencem je ten, kdo pochází od jednoho nebo dvou prarodičů, podle rasy plně židovských, není-li podle § 5, odst. 2, židem. Za plně židovského se bez dalšího pokládá prarodič, když příslušel k židovskému náboženskému společenství.

§5

(1) Židem je ten, kdo pochází při nejmenším od tří prarodičů, podle rasy plně židovských. Platí tu § 2, odst. 2, věta 2.

(2) Za žida se také pokládá státní příslušník, je-li židovským míšencem, pocházejícím od dvou plně židovských prarodičů,

- a) když v době vydání zákona příslušel k židovskému náboženskému společenství nebo potom byl do něho přijat,
- b) když v době vydání zákona byl v manželství se židem nebo potom do něho vstoupil,
- c) když pochází z manželství se židem ve smyslu odstavce 1, jestliže bylo toto manželství uzavřeno za účinnosti zákona o ochraně německé krve a německé cti ze dne 15. září 1935,
- d) když pochází z mimomanželského styku se židem ve smyslu odstavce 1 a narodil se nemanželsky po dni 31. července 1936.⁹⁰

Toto komplikované prováděcí nařízení můžeme shrnout tak, že se norimberské rasové zákony nadále vztahovaly na osoby se třemi či čtyřmi židovskými prarodiči, přičemž platila nevyvratitelná právní domněnka, že židovským prarodičem je osoba příslušející k židovské náboženské obci. Taková osoba byla považována za „plného“ Žida, jejíž práva a svobody byly těmito zákony nejvíce dotčeny.

Druhou kategorií byli míšenci 1. stupně („položidé“), tedy osoby, které měly dva židovské prarodiče a nebyly členy židovské náboženské obce či nežily v manželství se Židem, popřípadě nepocházely z manželství zakázaného „Zákonem na ochranu německé krve a německé cti“ nebo mimomanželského styku se Židem. V opačném případě byly takové osoby považovány za „plné“ Židy. Míšenci prvního stupně směli uzavírat manželství s dalšími míšenci prvního stupně, bylo jim umožněno uzavírat svazky i s míšenci druhého stupně či s plnoprávními Němci na základě udělení výjimek.

Třetí kategorií byli míšenci 2. stupně, za které byly považovány osoby s pouze jedním židovským prarodičem. Pokud tyto osoby nebyly členy židovské náboženské obce či nežily ve svazku se Židem, byly považovány téměř za „árijce“ s cílem jejich integrace do německé společnosti.⁹¹

Norimberské zákony měly ve výsledku dvě funkce, a to funkci symbolickou, jelikož zdůraznily vyloučení židů ze společnosti a funkci legitimační, která „ospravedlňovala“ postup proti Židům v předchozích dvou letech. Oba zákony byly

⁹⁰ SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 34.

⁹¹ Srv. KOONZOVÁ, C., *Svědění nacizmu*, Praha: 1. vyd., Columbus 2009, s. 230.

doplněny několika prováděcími předpisy, které postupně zbavovaly Židy občanských práv. Platnost těchto zákonů se postupně rozšiřovala na v důsledku druhé světové války okupovaná území.⁹²

Na druhou stranu norimberské zákony u německých Židů vyvolaly iluzi možnosti žít v Německu vlastním životem. Věřili, že zákony jsou zde pro jejich ochranu, aby již nedocházelo k násilnostem a zmatkům. Jejich přesvědčení pravděpodobně pramenilo z oficiálních prohlášení nacistické vlády, snažící se zakrýt pravou podstatu věci.

Naději posiloval i fakt, že existovala možnost pro „položidy“ na udělení tzv. čestného „arijství“ samotným Hitlerem. K takovému udělování hojně docházelo v roce 1936 při příležitosti konání letních olympijských her v Berlíně. Po dobu konání her se nenávistné antisemitské projevy omezily na minimum, do německého týmu patřili dokonce i židovští sportovci, a usměrněn byl také obsah čísel časopisu *Der Stürmer*. Zdánlivé uvolnění však mělo pouze před cizinci vyvolat dojem, že nové Německo je státem ctící zákon a pořádek.⁹³

Ačkoli byli Židé občany druhé kategorie, oddělení od zbytku německé společnosti s nemožností účastnit se veřejného života, stále jim zbývalo právo účastnit se hospodářského života, vlastnit majetek bez omezení a nakládat s ním.

5.4. Právní předpisy týkající se židovského majetku

V roce 1938 se německá ekonomika vymanila z krize, bylo tedy možné, z pohledu nacistů nutné, učinit německé hospodářství *Judenrein*. Z veřejného života byli Židé odstraňováni již od roku 1933 a norimberské zákony z roku 1935 rozšířily tyto zákony i na židovské míšence. Sféra soukromého podnikání však zůstávala netknuta. V tomto období se naplno rozběhl proces „arizace“, tedy zabavování židovského majetku Němci, respektive převodu židovského majetku do německých rukou.

První nařízení týkající se židovského majetku bylo vydáno 26. dubna 1938 pod názvem „Nařízení o nahlášení židovského majetku“ (*Verordnung über die Anmeldung des Vermögens von Juden*, RGBl. I S. 414). Z něj pramenila pro židovské obyvatelstvo

⁹² Srv. TAUCHEN, J., *Státní zřízení a právo nacistického Německa*, in Vojáček, L. a kolektiv, *Nástin právních dějin*, Brno: 1. vyd., Masarykova univerzita Brno 2011, s. 243.

⁹³ Srv. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 80-81.

povinnost hlásit veškerý svůj majetek přesahující hodnotu 5 tisíc říšských marek. Tato povinnost platila i pro majetek židovského manžela, vyjmuty byly pouze předměty osobní potřeby.

V červnu následovalo „Třetí nařízení k Zákonu o říšském občanství“ (*Dritte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*, RGBl. I S. 627), které definovalo, který podnik je považován za židovský. Za židovský byl považován podnik, jehož majitelem byl Žid. U veřejné obchodní a komanditní společnosti stačilo, aby byl židovského původu jeden z osobních ručitelů společnosti. Akciová společnost byla považována za židovskou tehdy, byl-li v dozorčí radě či představenstvu Žid, popřípadě pokud Žid vlastnil jednu čtvrtinu základního kapitálu.⁹⁴

Vrcholu celého procesu „arizace“ bylo dosaženo v prosinci 1938 vydáním „Nařízení o zabavování židovského majetku“ (*Verordnung über den Einsatz des jüdischen Vermögens*, RGBl. I S. 1709). Podle tohoto nařízení bylo možno židovskému podnikateli nařídit, aby v určité době podnik prodal. Taktéž bylo možné do prodávaného podniku ustanovit správce, který určil prodejní cenu podniku, která však neodpovídala reálné hodnotě. Toto nařízení tak státu přineslo obrovské zisky.⁹⁵

Od prosince 1938 státní kontrole podléhal převod stávajícího nemovitého majetku Židů, nabývat nemovitosti bylo nadále zakázáno. Opatření se dotkla i majetku movitého. S tím souviselo nařízení, na základě kterého museli Židé odevzdat své cenné papíry, nakládání s nimi bylo opět vázáno na státní souhlas. Zakázán byl prodej předmětů ze zlata a drahých kovů, šperků a uměleckých děl pokud přesahovaly hodnotu 1000 říšských marek. Výnosem z února roku 1939 byli Židé dokonce donuceni tyto předměty bez náhrady odevzdat. Vývoz těchto a podobných předmětů byl zakázán již roku 1933, a pokud byly při kontrolách na hranicích u židovských emigrantů objeveny, byly zabavovány ve prospěch Německého státu.⁹⁶

⁹⁴ Srv. TAUCHEN, J., *1938 - Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu*, In Olomoucké právní dny 2008, Sborník příspěvků z konference, Olomouc: Iuridicum Olomoucense 2009, s. 779-786.

⁹⁵ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 24.

⁹⁶ Srv. TAUCHEN, J., *1938 - Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu*, In Olomoucké právní dny 2008, Sborník příspěvků z konference, Olomouc: Iuridicum Olomoucense 2009, s. 779-786.

Závěrečným nařízením, které uzavíralo kapitolu protižidovských opatření majetkové povahy, bylo vydání „jedenáctého nařízení k Zákonu o říšském občanství“ v listopadu roku 1941 (*Elfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*, RGBI. I S. 722). Toto nařízení upravovalo jak možnost ztráty státního občanství, tak propadnutí židovského majetku ve prospěch státu. Obojí souviselo s deportacemi prováděnými v tomto období.

Ačkoli „arizace“ probíhala již od převzetí moci nacisty, týkala se převážně malých měst a vesnic a nebyla právně upravena. Změna nastala v roce 1938 propracovanou legislativou, zmíněnou výše. Nacistům se tak během krátkého období podařilo ožebračit židovské obyvatelstvo a naplnit státní kasu, stejně jako vyloučit Židy z hospodářské sféry.⁹⁷

5.5. Křišťálová noc

Z pohledu židovského obyvatelstva došlo v roce 1938 před událostmi z listopadu, známými pod názvem Křišťálová noc, ještě ke dvěma okolnostem, které byly významné pro předznamenání jejich budoucího osudu.

První z nich bylo březnové anektování Rakouska a přechod rakouských Židů pod právo nacistického Německa. Radikální antisemitismus vládoucí v té době v Rakousku, nutil židovské obyvatelstvo k masivní emigraci do jiných demokratických zemí, kvůli čemuž byla dokonce svolána americkým prezidentem Franklinem D. Rooseveltem konference do francouzského Evianu v létě roku 1938, která se měla zabývat projednáním situace německých a rakouských uprchlíků a navýšením imigračních kvót demokratických států. Spojené státy americké, stejně jako dalších více než třicet států zastoupených na této konferenci, neměly zájem o „import“ rasových problémů v podobě přijetí židovských uprchlíků do svých zemí, konference tak skončila pro německé a rakouské Židy zklamáním. Židé proto byli ponecháni nacistickému Německu jako jeho „vnitřní problém“.⁹⁸

Druhou okolností bylo přijetí „Druhého dekretu o zavedení zákona vztahujícího se ke změně příjmení a křestních jmen“ (*Zweite Verordnung zur Durchführung des*

⁹⁷ Srv. tamtéž, s. 779-786.

⁹⁸ Srv. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 82-85.

Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen, RGBL. I S. 1044). Podle tohoto dekretu byli židovští muži nuceni od 1. ledna 1939 přijmout druhé křestní jméno Israel, židovské ženy pak jméno Sara.⁹⁹ Tato povinnost se nevztahovala na cizí státní příslušníky, pouze na německé Židy. Židovští novorozenci navíc nesměli dostávat německá jména, pojmenování mohli být pouze jménem z oficiálního seznamu vydaným státem, tato schválená jména však byla na první pohled židovská.

Označování Židů bylo spojeno s vydáváním zvláštních židovských průkazů a od října navíc musely být nové pasy rakouských a německých Židů označeny razítkem „J“ („*Jude*“ - „Žid“). Staré pasy rakouských a německých Židů byly na základě „Výnosu o říšských židovských pasech“ (*Verordnung über Reisepässe von Juden*, RGBL. I S. 1342) prohlášeny za neplatné a měli být Židy neprodleně odevzdány a nahrazeny právě pasy s razítkem „J“. Těmito dvěma výnosy tak byli Židé pro následující roky ve všech oficiálních dokumentech jako Židé označeni.

Definitivní tečkou za označováním Židů bylo v září 1941 vydané „Policejní nařízení o označování Židů“ (*Polizeiverordnung über die Kennzeichnung der Juden*, RGBL. I S. 547), podle kterého na územích okupovaných nacistickým Německem museli Židé starší šesti let nosit na levé svrchní části oděvu židovskou hvězdu. Hvězda měla být velikosti dlaně, černě vyražená na žlutém podkladu a s černým nápisem „Jude“. Židé taktéž nesměli opouštět obvod obce jejich bydliště. Nařízení se nevztahovalo na židovské partnery žijící ve smíšeném manželství, pokud z tohoto manželství vzešli potomci, kteří nebyli považováni za Židy. Na takového partnera se nařízení nevztahovalo dokonce ani po tom, co manželství zaniklo, či jediný syn padl v současné válce. Nařízení se taktéž nevztahovalo na židovskou manželku za dobu trvání bezdětného smíšeného manželství. Židům bylo navíc zakázáno nosit odznaky, řády a čestné znaky. Trestem za neuposlechnutí těchto rozkazů byla pokuta 150 říšských marek nebo šest týdnů trvající vazba.¹⁰⁰

Událostem z listopadu předcházelo říjnové rozhodnutí o vyhnání více než desítky tisíc¹⁰¹ polských Židů z Německa. Mohli si s sebou vzít pouze jedno zavazadlo,

⁹⁹ Srv. GILBERT, M., *Křišťálová noc: Předehra záhuby*, Praha: Jiří Buchal - BB/art 2007, s. 106.

¹⁰⁰ Srv. SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 118.

¹⁰¹ M. Gilbert hovoří o 12 tisících (FN 102), R. Wistrich uvádí 17 000. WISTRICH, R., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008, s. 89.

zbylý majetek propadl říši. Židé byli následně vlaky dovezeni na polské hranice, Polsko jich však přijalo pouze zlomek, zbylí Židé museli týdny na hranicích čekat, zda je Polsko na své území pustí. Mezi nimi byla i rodina Herschela Grynszpana, mladíka žijícího v Paříži, jehož sestra mu poslala dopis o jejich situaci s prosbou o zaslání peněz.¹⁰²

Herschel pak 7. listopadu odjel na německou ambasádu v Paříži s pistolí a s cílem zabít německého velvyslance, aby na události na polských hranicích upozornil. K velvyslanci se ale nedostal, protože ho přijal tajemník Ernst vom Rath, kterého Grynszpan postřelil. O dva dny později vom Rath zraněním podlehl.¹⁰³

Již druhý den byli Židé označeni za vrahy v důsledku víry v celosvětové židovské spiknutí. Německý tisk poukázal i na fakt, že o dva roky dříve jiný Žid ve Švýcarsku zabil tamního vedoucího nacistické strany Wilhelma Gustloffa. Tento akt však tehdy nevyvolal žádná protižidovská opatření z důvodu konání olympijských her a nutnosti nacistů ukázat se v tom nejlepším světle.

Již 8. listopadu byla přijata první antisemitská kolektivní opatření. Týkala se zákazu vydávání židovských novin a časopisů, což byl pro Židy důležitý komunikační kanál mezi nimi a jejich vedením v otázce emigrací. Rovněž byl vydán zákaz docházet do árijských základních škol placící pro židovské děti, pozastaveny byly také židovské kulturní aktivity.¹⁰⁴

V té době, tedy 8. a 9. listopadu probíhaly v Mnichově oslavy nezdařeného puče z roku 1923. Druhý den oslav přišla z Paříže zpráva, že tajemník vom Rath zemřel. Joseph Goebbels následně promluvil k shromážděným vysokým představitelům nacistické strany, tzv. „starým bojovníkům“, a informoval je o vzniklé situaci. Jeho projev byl brán jako výzva k akci, takže nešlo o spontánní hněv obyvatelstva vůči Židům, jak se běsnění snažila prezentovat nacistická vláda. Naplánovanou a řízenou akci provedli uniformovaní i neuniformovaní členové SA a policie po celé říši dostala pokyn nezasahovat.¹⁰⁵

¹⁰² Srv. GILBERT, M., *Křišťálová noc: Předehra záhuby*, Praha: Jiří Buchal - BB/art 2007, s. 21-22.

¹⁰³ Srv. tamtéž, s. 22.

¹⁰⁴ Srv. tamtéž, s. 23.

¹⁰⁵ Srv. TAUCHEN, J., *1938 - Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu*, In Olomoucké právní dny 2008, Sborník příspěvků z konference, Olomouc: Iuridicum Olomoucense 2009, s. 779-786.

Během noci z 9. na 10. listopadu 1938, nazývané Křišťálová noc (*Kristallnacht*), pravděpodobně podle střepů z rozbitých výloh a oken, byly vypáleny a zničeny tisíce synagog, což Židům nadále znemožnilo vykonávat své náboženské obřady, ničeny byly také židovské obchody, dílny, dokonce byly ničeny a rabovány jejich byty. Židé na ulicích byli napadáni, lynčováni a ponižováni, devadesát jedna lidí celodenní vlnu násilí nepřežilo. Dalších 30 000 židovským mužů od šestnácti do šedesáti lety bylo zatčeno a posláno do koncentračních táborů. Všechny tyto útoky byly zaznamenány zahraničními reportéry a ve světě vyvolaly vlnu šoku, definitivně také změnily představu o nacismu, jak byl do té doby vnímán.¹⁰⁶

Po této vlně násilí došlo k opatřením právní povahy s charakterem odplaty, reagujícím na smrt tajemníka vom Ratha s cílem definitivně vyřadit židovské obyvatelstvo z hospodářského života.

Prvním z nich bylo již 11. listopadu vydané „Nařízení o zákazu držení zbraní Židy“ (*Verordnung gegen den Waffenbesitz der Juden*, RGBl. I S. 1573). Židé proto museli odevzdat veškeré bodné, sečné a střelné zbraně, stejně jako municie, nesměli nadále tyto zbraně držet ani si je opatřovat. Porušení zákazu bylo trestáno až pětiletým vězením.

Následovala další dvě nařízení týkající se „odpovědnosti“ Židů za události z Křišťálové noci. Židé byli označeni za viníky těchto událostí a jako trest jim byla vyměřena pokuta ve výši jedné miliardy říšských marek na základě „Nařízení o potrestání Židů německé státní příslušnosti“ (*Verordnung über eine Sühneleistung der Juden deutscher Staatsangehörigkeit*, RGBl. I S. 1579), vydaného 12. listopadu 1938. Druhým nařízením, vydaným téhož dne, bylo „Nařízení o obnově vzhledu ulic s židovskými řemeslnými podniky“ (*Verordnung zur Wiederherstellung des Straßenbildes bei jüdischen Gewerbebetrieben*, RGBl. I S. 1581), podle kterého museli Židé odstranit všechny škody napáchané v ulicích od 8. do 10. listopadu na jejich obchodech či bytech, pokud byli jejich vlastníky. Opravy měly být provedeny na vlastní náklady židovských majitelů, případné plynoucí pojištění plnění propadalo státu.

¹⁰⁶ Srů. GILBERT, M., *Křišťálová noc: Předehra záhuby*, Praha: Jiří Buchal - BB/art 2007, s. 13-15.

Na Křišťálovou noc reagovalo taktéž „Nařízení o vyloučení Židů z německého hospodářského života“ (*Verordnung zur Ausschaltung der Juden aus dem deutschen Wirtschaftsleben*, RGBl. I S. 1580). Na základě tohoto nařízení bylo zakázáno Židům od 1. ledna 1939 provozovat své podniky, zásilkové obchody a řemeslnou činnost. Dále nesměli své zboží a služby nabízet na tržištích, veletrzích a výstavách, stejně jako jim bylo zakázáno přijímat na nich objednávky. Nedodržení těchto zákazů znamenalo možnost uzavření podniků policií. Tato opatření znamenala pro židovské majitele nutnost nevýdělečné podniky prodat, mnohdy pod cenou.¹⁰⁷

Posledním ze série nařízení reagujících na listopadové události bylo „Policejní nařízení o vystupování Židů na veřejnosti“ (*Polizeiverordnung über das Auftreten der Juden in der Öffentlichkeit*, RGBl. I S. 1582), které zakazovalo Židům přístup na určitá veřejná místa nebo v určitou dobu na těchto místech pobývat. Nedodržení tohoto zákazu bylo trestáno pokutou 150 říšských marek nebo šesti týdny vazby.

Záhy následovalo vyloučení zbývajících Židů ze škol a univerzit, byly jim zabavovány řidičské průkazy a nájemní smlouvy byly přeformulovány v jejich neprospěch.¹⁰⁸

Ve spojení s právními předpisy týkajícími se židovského majetku byla německá ekonomika očištěna od Židů. Židé nesměli vlastnit majetek, podniky, obchody a dílny, včetně dalších movitostí. Listopadové události tak urychlily „arizaci“ probíhající od dubna. Židům byl zakázán přístup na veřejná prostranství, do škol, divadel, kin a na další kulturní a sportovní akce. Bylo jim zakázáno používat hromadnou dopravu určenou pro „árijce“. S rostoucím napětím v Evropě v roce 1939 bylo téměř nemožné emigrovat do jiných zemí, s rozpoutáním druhé světové války tato možnost zanikla zcela.

¹⁰⁷ Srv. TAUCHEN, J., *1938 - Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu*, In Olomoucké právní dny 2008, Sborník příspěvků z konference, Olomouc: Iuridicum Olomoucense 2009, s. 779-786.

¹⁰⁸ Srv. COLLOTTI, E., *Hitler a nacismus*, Praha: Columbus 1996, s. 82.

6. Druhá světová válka a konečné řešení židovské otázky

Ačkoli byl nacistický režim antisemitsky založený již od svých počátků v roce 1933, předpoklady ke konečnému řešení, které vedlo k pokusu o vyvraždění veškerého židovstva, byly formulovány až v průběhu druhé světové války. Postupným obsazováním dobytých území nacisty se židovští obyvatelé těchto států stali subjekty stejné politiky, jaká byla do té doby vedena v Německu a Rakousku, tedy diskriminační. Nacisté tam v důsledku své rozpínavosti museli řešit problém ne s několika sty tisíci Židy, ale s několika miliony. Přes plány na vystěhování a vysídlení Židů se nacisté dostali až k možnosti poslední, a to k jejich „biologické likvidaci“, tedy holocaustu.

6.1. Holocaust a šoa

Pro pochopení významu slova holocaust (pocházející z řeckého slova *holokauston*, znamenající zápalnou oběť) je nejpříhodnější jeho porovnání s jiným pojmem, a to s pojmem genocida. Nejjednodušší a zároveň nejlepší pokus o definici pojmu holocaust uvádí ve své knize *Úvahy o holokaustu* Jehuda Bauer.

Dle Bauera jde o genocidu, pokud dochází k „částečnému“ vyvražďování, tedy k pokusu zničit národní, etnickou, rasovou či náboženskou skupinu doprovázenému selektivním vyvražďováním členů cílové skupiny. V případě holocaustu, jakési radikalizované formy genocidy, jde o pokus naprostého vyhlazení cílové skupiny, tedy o předem naplánovaný pokus fyzicky zlikvidovat každého jedince rasové, etnické nebo náboženské skupiny.¹⁰⁹

Že šlo v případě Židů o holocaust, ukazuje Bauer na komparaci jejich osudu s ostatními v nacistickém Německu pronásledovanými skupinami. Srovnává osud židovského obyvatelstva podrobených států s osudy Poláků, který nazývá genocidou. Pro Poláky nebyl nikdy vypracován plán úplného vyhlazení, šlo o plán zničit Poláky jako národ, tedy oslabit jejich hospodářskou samostatnost, rozbít církevní hierarchii, zničit vzdělávací instituce a zabránit činnosti polských politických struktur, to vše

¹⁰⁹Srv. Bauer, J., *Úvahy o holokaustu*, Praha: 1. vyd., Academia 2009, s. 27-29.

provázeno vraždami a nucenou germanizací příslušníků polského národa. Naproti tomu totální vyhlazení se mělo stát osudem výhradně Židů.¹¹⁰

Šoa je termínem pocházejícím z hebrejštiny, který znamená zničení, záhubu nebo zmar, a je používán jako synonymum pro slovo holocaust, tedy pro vyvraždění jisté cílové skupiny, v tomto případě je řeč o milionech Židů vyvražděných nacisty během druhé světové války.¹¹¹

6.2. Září 1939 – leden 1942, důsledky pro židovské obyvatelstvo

Druhá světová válka byla rozpoutána napadením Polska první zářijový den roku 1939. Toto datum můžeme zároveň považovat za konec nucených i dobrovolných emigrací židovského obyvatelstva, ale také za počátek etapy násilných deportací z území nacistické Třetí říše. Na neanektované okupované části polského území byl zřízen tzv. Generální gouvernement pod vládou guvernéra Hanse Franka, kam měli z říše následně směřovat všichni deportovaní Židé. V centru gouvernementu, ve Varšavě, později vzniklo jedno z největších židovských ghatt.

Ke konci září byl Heirichem Himmlerem zřízen Hlavní říšský bezpečnostní úřad, a to sloučením *Geheime Staatspolizei*, orgánů SS a SD spolu s kriminální policií. V čele úřadu stál nejprve Reinhard Heydrich, po úspěšném atentátu na jeho osobu byl vystřídán Ernstem Kaltenbrunnerem. Cílem úřadu byl boj proti vnitřním i vnějším nepřátelům říše, kterými byli především Židé a jiní rasově nevhodní jedinci spolu s komunisty a marxisty. Na okupovaných územích působily mobilní operační skupiny, tzv. *Einsatzgruppen*, které bez rozsudků nepřátele režimu zavíraly do koncentračních táborů, lágrů či je rovnou střílely. Pod RSHA spadaly taktéž koncentrační a vyhlazovací tábory. RSHA byl organizován do sedmi skupin, pro židovské obyvatelstvo byl klíčový úřad IV – Tajná policie (*Gestapo*) pod vedením Heinricha Müllera. Jeden z referátů tohoto úřadu (referát IV B 4) byl pověřen „židovskými záležitostmi“ a otázkou vysídlování. Vedením tohoto referátu byl od roku 1939 pověřen Adolf Eichmann.¹¹²

¹¹⁰ Srv. Bauer, J., *Úvahy o holokaustu*, Praha: 1. vyd., Academia 2009, s. 69.

¹¹¹ Srv. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, Díl 4. ř/ž*, Praha: 1. vyd., Nakladatelství OP 1998, s. 322.

¹¹² Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 173-174.

Po obsazení Polska následovalo v průběhu dvou let obsazení Norska a Dánska, států Beneluxu, Francie a států jihovýchodní Evropy, mající ohromný dopad na politiku vedenou proti židovskému obyvatelstvu. Společným znakem těchto obsazení bylo rozdělení každého dobytého státu na tři části, a to na anektované území určené ke germanizaci, na část okupovanou a na periferii s okrajovými zájmy. Právě periferie se měla stát útočištěm pro židovské a další nepřátelské jedince, kteří nebyli posláni na nucené práce. V těchto zónách pak bylo obyvatelstvo ponecháno svému osudu, často v žalostných podmínkách.¹¹³

Současně stále probíhala deportace Židů z říše do oblasti Generálního gouvernementu a vytváření ghatt, zejména v Lodži a Varšavě. Plány nacistů počítaly s koncentrací Židů ve městech, později v částech měst, tedy v ghettech. Ghetta měla vyvolávat iluzi poválečné židovské autonomie, především díky možnosti vytvoření vlastní samosprávy uvnitř ghatt. Díky koncentraci na jednou místě bylo snazší Židy kontrolovat a udržovat je v nevědomosti o jejich budoucím osudu. Ekonomická, bezpečnostní a především zdravotní stránka v ghettech však byla neúnosná.

Naději přinesla myšlenka na vystěhování Židů na ostrov Madagaskar, představující „teritoriální konečné řešení židovské otázky“. Tato myšlenka se však změnila na pouhou iluzi v důsledku neúspěchů ve válce s Velkou Británií, která měla převahu na moři, kvůli neschopnosti vlády ve Vichy, neexistenci mírové smlouvy s Francií, pod jejíž sféru vlivu ostrov spadal, a později i kvůli neúspěchům ve válce se Sovětským svazem.¹¹⁴

S rostoucím počtem obsazených území rostl také počet Židů, které bylo třeba vysídlit, aby byl vytvořen „životní prostor“ (*Lebensraum*) pro etnické Němce, což bylo hlavním cílem Hitlerova válečného tažení. Teorie o „životním prostoru“ měla ospravedlnit nároky Německa na východní území Evropy, převážně v Sovětském svazu.

K napadení Sovětského svazu nacisty došlo 22. června 1941, a pod jejich vliv se dostaly tisíce Židů žijící v prostoru Pobaltí, Běloruska a Ukrajiny až k Černému moři. Zde se dostaly ke slovu jednotky *Einsatzgruppen*, které měly zmocnění provádět nezbytná opatření vůči všem „nežádoucím živlům“ na obsazovaném území. Docházelo

¹¹³ Srv. Aly, G., „Konečné řešení“: Přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Praha: 1. vyd., Argo 2006, s. 24 -25.

¹¹⁴ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 251.

tak k masovému vraždění převážně židovských civilních obyvatel (nejprve mužů, později žen i dětí), a to zpočátku prostou střelbou, později v mobilních plynových komorách, což byla auta, ve kterých byli Židé zabíjeni výfukovými plyny.

Jednou z mnoha akcí jednotek *Einsatzgruppen* bylo vyvraždění více než třiceti tisíců Židů v rokli Babij Jar u Ukrajinského Kyjeva v září 1941. Židé byli vyhláškou (vylepovanou po celém Kyjevě) vyzváni, aby se dostavili na shromaždiště k „přestěhování“. Ze shromaždiště byli operačními skupinami odvedeni k rokli, kde byli během dvou dnů postříleni. Hromadný hrob byl zahlazen masou zeminy, která se na mrtvá těla sesypala po odpálení náloží na okrajích propasti.

Jak nacisté brzy pochopili, „biologická likvidace“ byla nejjednodušším řešením jejich problému s množstvím Židů pod jejich vládou a na jejich území. Nutné však bylo toto nové řešení koordinovat pro území celé nacisty okupované Evropy.

6.3. Konference ve Wannsee

Již v lednu 1939 Adolf Hitler při svém projevu v Říšském sněmu prohlásil, že v příští válce, pokud ji rozpoutá mezinárodní finanční židovstvo, budou Židé v celé Evropě vyhlazeni. Toto prohlášení však bylo pokládáno za pouhé propagandistické heslo, nikoli jako skutečný program genocidy evropského židovstva. K tomu však nakonec došlo a nacisty byla tato skutečnost nazývána „konečné řešení židovské otázky“ (*Endlösung der Judenfrage*).¹¹⁵

V počátcích šlo o nucené emigrace, které přešly v násilné deportace do ghatt a koncentračních táborů, kde měli Židé zemřít hladem, na následky nemoci nebo fyzickým vyčerpáním. Tento proces však probíhal nekoordinovaně a jednotlivé instituce, které přesuny a deportace prováděly, spolu navzájem soupeřily.

Dne 20. ledna byla proto za účelem koordinace „konečného řešení židovské otázky“ svolána velitelem bezpečnostní policie a bezpečnostní služby SD SS obergruppenführerem Reinhardem Heydrichem do úřadovny komise Mezinárodní kriminální policie na adrese Am Grossen Wannsee v Berlíně konference na toto téma.¹¹⁶

¹¹⁵Srv. SEEMANN, R., *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vyd., Zdeněk Susa 2008, s. 142.

¹¹⁶Srv. tamtéž, s. 180-181.

Na konferenci nebylo rozhodnuto o „konečném řešení“ či o vraždění Židů, to již dávno probíhalo, cílem konference bylo, aby všechny zainteresované instituce tuto činnost projednaly a koordinovaly.

Na pokyn vůdce Adolfa Hitlera a říšského maršála Göringa konferenci předsedal Heydrich, dále se pak účastnili:¹¹⁷

Župní vedoucí dr. Mayer a vedoucí říšského úřadu dr. Leibbrandt - Říšské ministerstvo pro obsazená území na Východě

Státní tajemník dr. Stuckart - Říšské ministerstvo vnitra

Státní tajemník Neumann - Pověřenec pro čtyřletý plán

Státní tajemník dr. Freisler - Říšské ministerstvo spravedlnosti

Státní tajemník dr. Bühler - Úřad generálního guvernéra

Státní podtajemník Luther - Ministerstvo zahraničí

SS oberführer Klopfer - Kancelář strany (NSDAP)

Ministerský ředitel Kritzinger - Říšské kancléřství

SS gruppenführer Hofmann - Hlavní úřad pro otázky rasy a osídlování

SS gruppenführer Müller - Hlavní úřad pro bezpečnost říše

SS obersturmbannführer Eichmann - Hlavní úřad pro bezpečnost říše

SS oberführer dr. Schoengarth, velitel bezpečnostní policie a SD v generálním gouvernementu - Bezpečnostní policie a SD

SS sturmbannführer dr. Lange, velitel bezpečnostní policie a SD pro generální kraj Lotyšsko, jako zástupce velitele bezpečnostní policie a SD pro říšský komisariát východních zemí - Bezpečnostní policie a SD

Úvodem bylo řečeno, že vypracování „konečného řešení“ bude bez ohledu na zeměpisné hranice soustředěno v rukou říšského vůdce SS a říšského velitele policie (velitele bezpečnostní policie a SD). Následovalo shrnutí dosavadního postupu, tedy vytlačení Židů z jednotlivých oblastí života a životního prostoru německého národa, jako jediná dosavadní možnost řešení bylo uváděno vystěhování Židů z území říše. Za účelem vystěhování byla v roce 1939 zřízena říšská ústředna pro židovské vystěhovalce, která měla provádět opatření pro vystěhování a toto vystěhování řídit a v některých případech uspišit. Cílem bylo legálním způsobem vyčistit německý prostor od Židů.

¹¹⁷Text protokolu tamtéž, s. 180-187.

Konstatovány byly též nevýhody, se kterými bylo nutno se smířit. Práce s vystěhováním nebyl jen problém německý, ale též problém, kterým se musely zabývat cílové, případně přistěhovalecké země. Dále se jednalo o finančních těžkostech souvisejících s vystěhováním, o nedostatku míst na lodích, zostřování omezení vystěhování a dalších překážkách. Přesto se od převzetí moci do rozhodného období, tedy 31. Října, vystěhovalo 537 000 Židů, přičemž náklady nesli Židé nebo židovské organizace a náklady nemajetných Židů nesli majetní.

Jako druhá varianta řešení byla zmíněna vůdcem navrhovaná evakuace Židů na východ, která byla brána jako nouzová možnost.

Do „konečného řešení“ mělo být zahrnuto 11 milionů Židů, žijících v Evropě. S těžkostmi se počítalo v zahraničí, jelikož zde nebyli Židé označováni podle zásad rasových, ale podle náboženství.

Práceschopní Židé měli být posláni na nucené práce, počítalo se s tím, že jich část v důsledku těchto prací zemře vyčerpáním a nedostatečnou stravou.

Při praktickém provádění „konečného řešení“ se mělo postupovat ze Západu na Východ, Židé měli být nejdříve přepraveni do ghatt tranzitních a pak přepraveni dále na východ, nepočítalo se s evakuací osob starších 65 let, Židů s těžkými válečnými zraněními a válečnými vyznamenáními. Ti měli být internováni v ghettech pro staré (zmíněn byl Terezín).

Základem pro provedení „konečného řešení“ měly být norimberské zákony a definitivně měla být vyřešena otázka smíšených manželství a zacházení s míšenci.

S míšenci 1. stupně se mělo dále nakládat jako s „úplnými“ Židy, s výjimkou míšenců 1. stupně žijícím v manželství s osobou německé krve, ze kterého vzešly děti a míšenců 1. stupně, kterým bylo dosud povoleno pracovat. Každý případ měl být jednotlivě přezkoumán. Míšenec, který byl vyňat z evakuace, měl být sterilizován jako podmínka pro další pobyt v říši, po sterilizaci se na něj nevztahovala dosavadní omezující opatření.

Míšenci 2. stupně byli postaveni na roveň osob německé krve, s výjimkou těch, kteří pocházeli z manželství dvou míšenců, tedy z bastardního, dále těch, kteří měli zvláště rasově nepříznivý vzhled, a těch, kteří měli zvláště špatný policejní a politický posudek. Tyto výjimky byly postaveny na roveň „úplným“ Židům.

V otázce smíšených manželství mezi osobami německé krve a „plnými“ Židy mělo být případ od případu rozhodnuto, zda bude židovský partner evakuován či transportován do ghetta pro staré. Stejně mělo být zacházeno s židovskými partnery v případě manželství míšence 1. stupně s osobou německé krve, pokud bylo manželství bezdětné. V případě manželství, ze kterého děti vzešly, byli tito potomci bráni jako míšenci 2. stupně a pokud byly tyto děti postaveny na roveň Židům, čekala je evakuace spolu s míšencem 1. stupně. Pokud byly děti narozené z takového svazku (míšenec 1. stupně a osoba německé krve) postaveny na roveň osobám německé krve, byly z evakuace spolu s míšencem 1. stupně vyňaty.

Manželství míšenců 1. nebo 2. stupně s „úplným“ Židem znamenalo pro všechny včetně dětí automatickou evakuaci nebo transport do ghetta pro staré.

Manželství mezi míšenci 1. stupně a míšenci 2. stupně znamenalo pro oba manžele bez ohledu na děti evakuaci nebo transport do ghetta pro staré.

Otázka smíšených manželství představovala pro nacisty administrativní náročnost, mělo se však přihlížet k biologickým zkušenostem. Uvažovalo se i o možnosti rozluky manželství ze strany zákonodárců. Aby evakuace neohrozily hospodářský život, Židé pracující ve válečně důležitých podnicích měli být nejdříve nahrazeni, až poté evakuováni. „Konečné řešení“ mělo podle přání státního tajemníka dr. Bühlera začít v oblasti Generálního gouvernementu, jelikož zde odpadaly překážky transportu a právě zde je Žid, dle tvrzení dr. Bühlera, nebezpečným zdrojem nakažlivých chorob.

Přibližně po 90 minutách byla konference ukončena se souhlasným postojem všech institucí ke „konečnému řešení židovské otázky“ v celé Evropě.

Pokud se v dochovaném textu protokolu z konference ve Wannsee mluví o „konečném řešení“, jde o nacistický eufemismus pro vyvraždění milionů Židů. Evakuacemi byly míněny transporty smrti do vyhlazovacích táborů, kde Židé nalézali smrt v plynových komorách. Pokud byly zmiňovány práce, jednalo se jen o další synonymum pro smrt. Protokol o konferenci byl přepsán do přijatelného jazyka, byly použity krycí názvy pro vraždění a likvidaci osob a některé části týkající se postupů při vyvražďování byly záměrně vynechány.

Do koncentračních táborů na východě, převážně do Treblinky a Osvětimi, byly následně téměř každý den posílány vlaky plné Židů ze všech koutů říše, které tam čekala smrt. Do soukolí vyvražďovacího procesu bylo zapojeno obrovské množství úředníků, nacisty počínaje a železničními zaměstnanci konče.

Nacistický režim tak dovedl diskriminaci Židů do velkého finále. Z milionů Židů zbyl pouhý zlomek, který přežil vyhlazovací tábory, spolu s těmi, kterým se podařilo včas utéci či skrýt se.

7. Poválečné právní zhodnocení pronásledování židovského obyvatelstva

Válka v Evropě byla ukončena bezpodmínečnou kapitulací Německa 8. května 1945. Již v průběhu dubna a v následujících měsících se spojenecké síly snažily o zadržení a zatčení nacistických vůdců a zločinců. Někteří jako Hitler, Goebbels či Himmler spácháním sebevraždy unikli zadržení a následnému potrestání. Jiní, byly jich téměř dvě stovky, byli postaveni před spravedlnost. Ač by se mohlo lehce stát, že se vítězové uchýlí k odsouzení na základě kolektivní viny, téměř čtyři desítky osob byly nakonec osvobozeny.

7.1. *Norimberské procesy*

Už v lednu roku 1941 se Spojenci zavázali k potrestání osob odpovědných za zločiny konané v průběhu války převážně na civilním obyvatelstvu, ať už takové zločiny nařídili, sami spáchali či se na nich jakkoli podíleli. Dále se zavázali, že budou zločinci vypátráni, předáni spravedlnosti a souzeni, a případné rozsudky že budou vykonány.¹¹⁸

V moskevském prohlášení z listopadu 1943 se spojenci shodli na dvou důležitých bodech. Prvním z nich byla možnost vydání válečných zločinců spravedlnosti a zákonům země, na jejímž území své zločiny spáchali. Druhým bodem pak bylo usnesení, že v případě válečných zločinců, jejichž činy nelze geograficky lokalizovat, budou souzeni podle společného rozhodnutí spojenců.¹¹⁹

Na základě této dohody zasedal v Justičním paláci v Norimberku od podzimu 1945 mezinárodní vojenský tribunál, který projednal zločiny nejdůležitějších nacistických pohlavárů v několika procesech. Tyto procesy jsou známé pod označením norimberské procesy.

Jejich těžištěm se stal proces s Hermannem Göringem a další dvacítkou největších válečných zločinců spolu se šesti organizacemi.

¹¹⁸Srv. HEYDECKER, J. - LEEB, J., *Norimberský proces*, Praha: 1. vyd., Euromedia Group, k. s. /Ikar 2007, s. 114.

¹¹⁹Srv. tamtéž, s. 115.

Obžaloba byla vznesena 6. října 1945 a jejím předmětem byly 4 body: zločin spiknutí, zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Právě zločiny proti lidskosti obsahovaly obvinění z vraždění a nelidského zacházení s civilním obyvatelstvem před válkou i během ní, spolu s pronásledováním osob z rasových důvodů.

Proces byl zahájen dne 20. listopadu 1945 a trval celých 217 dní, než byly dne 1. října 1946 vyneseny rozsudky. Původně zamýšlené obsazení soudního senátu soudci z neutrálních zemí nebo ponechání potrestání zločinců v rukou německých soudů bylo zamítnuto. Soudní senát se skládal ze čtyř soudců a jejich zástupců ze čtyř vítězných mocností, kterými byly Sovětský svaz, Velká Británie, Spojené státy americké a Francie.

Po hodinách, dnech a týdnech výslechů, výpovědích svědků a čtení listinných dokumentů byly vyneseny rozsudky. Ve dvanácti případech šlo o trest smrti (například pro Hermanna Göringa, Ernsta Kaltenbrunera a Julia Streichera), ve třech případech o trest odnětí svobody na doživotí (například pro Rudolfa Hesse, člena NSDAP, říšského ministra a vůdce zástupce v NSDAP), ve čtyřech případech o trest odnětí svobody (například pro Konstantina von Neuratha, říšského protektora pro Čechy a Moravu). Padly také tři osvobozující rozsudky (například pro Franze von Papena, člena NSDAP a velvyslance ve Vídni a Turecku).

Tresty smrti byly vykonány 16. října 1946 oběšením. Jediný z přítomných odsouzených, kdo výkonu trestu unikl, byl Hermann Göring, který ještě před výkonem trestu spáchal ve své cele sebevraždu. Oběšení unikl i Martin Bormann¹²⁰, odsouzený k trestu smrti v jeho nepřítomnosti, protože byl v té době považován za nezvěstného.

V rámci norimberských procesů bylo vedeno líčení s lékaři, kteří byli obviněni ze zločinů proti lidskosti. V koncentračních táborech lékaři prováděli na Židech a dalších vězňích pokusy, které měly za cíl zdokonalení léčebných metod, vývoj očkovacích sér a bojových látek stejně jako zdokonalení metod rasové hygieny (převážně sterilizací). U prvního vojenského soudního dvora Spojených států amerických bylo za pokusy na lidech a zločinům proti lidskosti souzeno dvacet jedna

¹²⁰Bormann byl vedoucím kanceláře Adolfa Hitlera.

lékařů. Sedm jich bylo odsouzeno k trestu smrti oběšením, několik k trestu odnětí svobody v různé délce a někteří byli viny zproštěni.¹²¹

Podobný osud postihl nacistické advokáty a soudce národního tribunálu, mimořádných soudů, a úředníky říšského ministerstva spravedlnosti, kteří byli třetím soudním dvorem Spojených států amerických souzeni za justiční vraždy a další zvěrstva.¹²²

Soudní tribunál byl mnohokrát napadán pro svou zaujatost, šlo o soud vítězů, ke kterému nebyli připuštěni němečtí soudci. Taktéž bylo soudu vyčítáno, že skutkové podstaty byly zaváděny retroaktivně (v případě zločinů proti míru), tedy že došlo k prolomení zásady *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Ačkoli se kvůli výtkám tribunál nestal vzorem pro mezinárodní trestání válečných zločinců v případných dalších konfliktech, nemůže mu být upřen podíl na vzniku mnoha mezinárodních úmluv o lidských právech a genocidě.

7.2. Osvětimské procesy

Koncentrační tábor Osvětim, založený na rozkaz Heinricha Himmlera v dubnu roku 1940, byl jedním z táborů, kde bylo prováděno masové vyvražďování Židů a pokusy na lidech, děti nevyjímaje. Podle různých odhadů zahynulo v polské Osvětimi nejméně půl druhého milionu lidí a Osvětim se stala symbolem „konečného řešení židovské otázky“.

S tímto koncentračním táborem je spojena i snaha popíračů holocaustu ovlivnit názory především mladších lidí na „konečné řešení“, která je známa jako tzv. osvětimská lež. Zastánci teorie o osvětimské lži tvrdí, že zprávy o genocidě jsou dílem Židů a komunistů, kteří tyto zprávy šířili z důvodu snahy o rabování Německa. Popírači holocaustu útočí na nesrovnalosti ve výpovědích svědků a na odchylky v datech. Pod tíhou důkazů, které vyšly najevo při procesech týkajících se vyhlazovacích táborů Osvětim, Majdanek nebo Teblinka, je však každému rozumnému jedinci jasné, že „konečné řešení“ bylo daleko hrůznější, než si lidská fantazie dokáže

¹²¹ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 379.

¹²² Srv. tamtéž, s. 379.

představit. Šíření osvětimské lži je rozhodnutím spolkového ústavního soudu z dubna 1994 trestné.¹²³

Osvětimské procesy byly vedeny od roku 1947 v Polsku, ale také před spojeneckými soudy na Západě již od roku 1945. Mezi válečné zločince odsouzené spojeneckým soudem na Západě (jednalo se o britský válečný soud v Lüneburgu) v rámci osvětimských procesů patřil i SS Hauptsturmführer Josef Kramer, který po určitou dobu v roce 1944 vedl koncentrační tábor Osvětim II - Březinka a také byl velitelem koncentračního tábora Bergen-Belsen. Kramer byl odsouzen k trestu smrti oběšením a v prosinci 1945 ve věznici Hameln popraven.

V rámci osvětimských procesů byl veden také proces s SS Hauptsturmführerem Rudolfem Hösem, velitelem koncentračního tábora Osvětim od května 1940. Jako jeho velitel vytvořil Höss z Osvětimi největší vyhlazovací tábor, na což byl náležitě hrdý a nijak se tím netajil. K zabíjení využíval především plynu zvaný cyklon B. V roce 1944 bylo jeho posledním úkolem ve funkci velitele vyvraždění 400 000 maďarských Židů ve spolupráci s Adolfem Eichmannem. Rudolf Höss byl zatčen až roku 1946. Nejprve byl svědkem v procesu s Ernstem Kaltenbrunnerem¹²⁴ před tribunálem v Norimberku, poté byl vydán Polsku, kde byl souzen.¹²⁵

Soudní proces s Hösem se konal u nejvyššího tribunálu ve Varšavě. Ještě před odsouzením sepsal Höss v polském vězení své vzpomínky v knize *Velitelem v Osvětimi (Kommandant in Auschwitz)*, ve které se snažil dokázat, že jednal na základě rozkazů, tudíž s čistým svědomím. Osvětimský velitel byl obviněn především z členství ve zločinné organizaci (NSDAP) a účasti na mučení a násilném usmrcování vězňů v táboře, řízení hromadného loupení majetku vězňů a hanobení lidských ostatků. Nejvyšší varšavský tribunál ho 2. dubna 1947 shledal vinným a odsoudil k trestu smrti oběšením. Trest byl vykonán 16. dubna téhož roku na symbolickém místě – za krematoriem č. 1 v Osvětimi.

Největším ze série osvětimských procesů bylo líčení s dvaadvaceti obžalovanými (převážně personál koncentračního tábora Osvětim) před trestním

¹²³ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, 341.

¹²⁴ šéf Bezpečnostní policie a SD od roku 1943, nadřízený Adolfa Eichmanna

¹²⁵ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 180.

senátem zemského soudu ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1963, které bylo vedeno po celé dva roky. Kromě právního pohledu na spáchané zločiny byl důležitý z toho důvodu, že přinesl ohromné množství důkazního materiálu o tom, co se skutečně dělo, především výpovědi téměř čtyř stovek vězňů a množství fotografií dokumentující život v táboře. Obžalovaní byli obviněni vesměs za spáchání vražd vězňů tábora a odsouzeni k doživotnímu trestu odnětí svobody.¹²⁶

7.3. Soudní proces s Adolfem Eichmannem

Adolf Eichmann se roku 1933 stal členem SS a v roce 1934 nastoupil jako úředník do „židovského referátu“ Hlavního úřadu SS pro SD. V roce 1938 (po připojení Rakouska) byl pověřen vybudováním Ústředny pro židovské vystěhovalce ve Vídni, při jehož vedení donutil k vystěhování téměř dvě stě tisíc Židů. Díky těmto „úspěchům“ byl povýšen a přiřazen k referátu IV D 4 u RSHA, kde od roku 1939 řídil „vyklizení“ a „židovské záležitosti“, čímž bylo míněno deportování Židů do vyhlazovacích táborů. V rámci svého postavení vykonával prohlídky koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde byl svědkem masového vraždění plynem a sestavoval seznamy Židů, kteří měli být do táborů transportováni. Jelikož Eichmann nebyl veřejně znám, podařilo se mu roku 1946 uprchnout z amerického zajetí, ve kterém byl od roku 1945. Eichmannovi se podařilo uprchnout do Argentiny, kam za ním nakonec dorazila i jeho rodina. Potrestání však nakonec neunikl. Byl totiž vypátrán, zatčen a unesen izraelskými agenty do Jeruzaléma, kde byl následně souzen.¹²⁷

Adolf Eichmann byl souzen Oblastním soudem v Jeruzalémě za svou účast na „konečném řešení židovské otázky“. Zajímavým faktem bylo, že Německo nevzneslo požadavek na jeho vydání německé spravedlnosti, a případ nebyl projednáván mezinárodním tribunálem. Eichmann byl 11. dubna 1961 obžalován v 15 bodech, mezi kterými nechyběly zločiny proti židovskému národu, zločiny proti lidskosti ani válečné zločiny, dále způsobení smrti milionů Židů, vystavení Židů takovým podmínkám, ze kterých bylo zřejmé, že mají vést k jejich fyzické likvidaci, způsobení fyzické i duševní újmy na zdraví židovských příslušníků a uloupení židovského majetku spojené

¹²⁶ Srv. BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933–1945*, Praha: 1. vyd., Prostor 2004, s. 341-342.

¹²⁷ Srv. tamtéž, s. 108-109.

s vraždou jeho majitelů. Obžaloba se opírala o „Zákon o potrestání válečných zločinců a kolaborantů“ z roku 1950, podle kterého za takováto provinění bylo možné uložit trest smrti. Eichmann se ve všech bodech obžaloby cítil nevinný a neustále trval na tom, že se těchto zločinů nedopustil, ale pouze k jejich uskutečnění napomáhal.¹²⁸

Proces byl zahájen 11. dubna 1961 a trval celých osm měsíců. V polovině prosince 1961 soud vynesl rozsudek – trest smrti. Eichmann se následně odvolal. Jeho obhájce poukazoval na neregulérnost soudu a nespravedlnost rozsudku z důvodu nemožnosti v Izraeli zajistit svědky a polehčující dokumenty potřebné pro obhajobu. Obhájce také žádal, aby Izrael nabídl vydání Eichmanna do Německa. Líčení před odvolacím soudem trval pouhý týden a poté bylo jednání o 2 měsíce odročeno. Na konci května 1962 byl vynesl rozsudek odvolacího soudu, který beze zbytku potvrdil rozhodnutí soudu oblastního. Týž den, tedy 29. května, došla izraelskému prezidentovi Eichmannova žádost o milost, spolu s dopisy od Eichmannovy ženy a rodiny v Linci. Dva dny po rozsudku, 31. května 1962, byla žádost o milost zamítnuta, Adolf Eichmann byl ještě před půlnocí oběšen, jeho tělo zpopelněno a popel rozprášen nad Středozemním mořem mimo izraelské výsostné území.¹²⁹

¹²⁸ Srv. ARENTOVÁ, H., *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla*, Praha: 1. vyd., Mladá fronta 1995, s. 11 -319.

¹²⁹ Srv. tamtéž, s. 320-323.

8. Závěr

Mým záměrem v této práci bylo zprostředkovat pohled na osudy židovské menšiny v nacistickém Německu z právního hlediska. Zaměřila jsem se proto na antisemitsky orientované zákony a nařízení tehdejší doby, které ovšem nejsou v práci uvedeny do posledního. Uvést veškeré Židy diskriminující zákony by z důvodu rozsahu práce ani nebylo možné, začleněny jsou tedy pouze zákony a nařízení z mého pohledu nejdůležitější. Protože jsem jednotlivé vydané zákony v práci uspořádala chronologicky, jsou vidět počáteční opatrné zásahy do práv a postavení Židů, které se postupně stupňují a nabírají na rychlosti a intenzitě. Zlomový okamžik v antisemitské orientaci nacistů nastává v roce 1935 přijetím norimberských zákonů zbavujících Židy politických práv. Proces vyčleňování Židů z německého života zakončily zákony a nařízení vydané po Křišťálové noci v roce 1938.

Po první světové válce se Německo ocitlo v hluboké krizi a slabá Výmarská republika nedokázala zajistit stabilitu a ekonomickou samostatnost státu. Politická a hospodářská krize umožnila vzestup NSDAP, tato strana také našla viníka veškerého zla, věčného nepřítele Německa – Žida. Propaganda nacistů poukazovala na obsazenost lukrativních zaměstnání Židy, jejich vliv na kulturu, obchod a ekonomiku, jejich vypočítavost, lstivost a touhu ovládnout celý svět včetně Německa. Samozřejmě byly všechny tyto argumenty a důvody naprosto iracionální. V důsledku nenávisti nacistů se stali němečtí Židé občany druhé kategorie, kteří byli nejdříve prostřednictvím zákonů diskriminováni a později ožebračováni. Židovská menšina ponechaná téměř bez finančních prostředků čelila neochotě ostatních států takové uprchlíky přijmout a taktéž zavádění kvót pro imigranty. I když se většina chtěla emigrací zachránit, nemohla. Nemajetní Židé představovali problém i pro samotné Německo, které nemělo nejmenší zájem tyto své občany živit. Byli proto ponecháni zcela svému osudu, sestěhováni do vyhrazených židovských domů a později i do ghett.

Faktem zůstává, že se nacisté k moci dostali zcela legálně prostřednictvím svobodných a demokratických voleb. Převzetí moci taktéž nebylo protiprávní ani nezákonné, protože Adolf Hitler byl říšským kancléřem jmenován prezidentem republiky a prezident taktéž podepsal zákon o sloučení úřadu německého prezidenta a kancléře, ke kterému mělo dojít v okamžiku úmrtí prezidenta dosavadního. K porušení

zásady demokratického státu odstraněním dělby moci došlo na základě zákona, stejně jako na základě zákona (v tomto případě Výmarské ústavy) došlo k zásahu do garantovaných práv a svobod. Republika se změnila na stát totalitní, ač nikdy nebyla zrušena původní demokratická ústava.

Druhá světová válka vedená s ohledem na získání „životního prostoru“ pro etnické Němce znamenala pro Židy nejprve vysídlování do ghatt v okrajových částech říše a později „biologickou likvidaci“. Pod sféru vlivu nacistů spadali krom německých i ostatní Židé ze všech obsazovaných území. V této době již v důsledku přijatých zákonů a nařízení Židé neměli žádná práva a nakonec jim nebylo ponecháno ani to nejcennější – právo na život. V konečném důsledku nacistické antisemitské politiky byli Židé po tisících vražděni v plynových komorách koncentračních táborů. K tomuto záměru vyvraždit všechny Židy do posledního byla svolána konference do Wannsee, na které byla projednávána koordinace postupu všech relevantních úřadů při „konečném řešení židovské otázky“.

Němci nakonec válku prohráli a vítězné mocnosti přikročily k potrestání hlavních válečných zločinců. I přes skutečnost, že někteří zločinci spravedlnosti unikli, pro Židy nechvalně proslulé osoby jako Rudolf Höss nebo Adolf Eichmann stanuli před soudem, kde se ze zločinů, páchaných na židovské menšině, zodpovídali.

O tématu holocaustu a osudech Židů v nacistickém Německu bylo napsáno značné množství knih a studií, a skutečnost, že jsou vydávány mnohé další, vypovídá o tom, že je toto téma rozhodně stále aktuální.

Ač je ochrana menšin, zákaz diskriminace pro rozdílnost rasy, kultury či náboženského vyznání a protiprávnost podporování a schvalování genocidy uzákoněna v právních rádech téměř všech států a v mnoha mezinárodních úmluvách, stále se objevují případy vyčleňování určitých skupin obyvatel ze společnosti nezřídka provázené násilím. Z tohoto důvodu je podle mého názoru nutné neustále připomínat téma holocaustu a osudů Židů v nacistickém Německu, aby se co nejvíce snížilo riziko, že se podobná událost bude opakovat.

Seznam zkratek

NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeit Partei*) - Národně socialistická německá dělnická strana

RGBl (*Reichsgesetzblatt*) - Sbírnka říšských zákonů

RSHA (*Reichssicherheitshauptamt*) - Hlavní říšský bezpečnostní úřad

RuSHA (*Rasse und Siedlungshauptamt*) - Hlavní úřad rasový a osídlovací

SA (*Sturmabteilung*) - Úderný oddíl nacistické strany

SD (*Sicherheitsdienst*) - Bezpečnostní služba říšského vůdce SS

SS (*Schutzstaffeln*) - Ochranné oddíly, ozbrojená organizace NSDAP

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

- Aly, Götz, „Konečné řešení“: Přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Praha: 1. vydání, Argo 2006.
- Arendtová, Hannah, *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla*, Praha: 1. vydání, Mladá fronta 1995.
- Bauer, Jehuda, *Úvahy o holokaustu*, Praha: 1. vydání, Academia 2009.
- Bedürftig, Friedemann, *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého národního socialismu 1933-1945*, Praha: 1. vydání, Prostor 2004.
- Bessel, Richard, *Život ve třetí říši*, Praha: Naše vojsko 2009.
- Broszat, Martin, *Der Staat Hitlers: Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag 1989.
- Collotti, Enzo, *Hitler a nacismus*, Praha: Columbus 1996.
- Danics, Štefan, Kamín, Tomáš, *Extremismus, rasismus a antisemitismus*, Praha: Policejní akademie České republiky v Praze 2005.
- David, Roman, *Politologie: Základy společenských věd*, Olomouc: 4. vydání, Nakladatelství Olomouc 2002.
- Evans, Richard J., *Das Dritte Reich: Aufstieg*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag 2004.
- Fredrickson, George M., *Rasismus - stručná historie*, Praha: 1. vydání, Jiří Buchal - BB/art 2003.
- Gilbert, Martin, *Křišťálová noc: Předehra záhuby*, Praha: Jiří Buchal - BB/art 2007.
- Gobineau, Arthur de, *O nerovnosti lidských plemen*, Praha: Orbis 1942.
- Hilberg, Raul, *Pachatelé, oběti, diváci: Židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: 1. vydání, Argo 2002.
- Heydecker, Joe J., Leeb, Johannes, *Norimberský proces*, Praha: 1. vydání, Euromedia Group, k.s./Ikar 2007.
- Jandourek, Jan, *Sociologický slovník*, Praha: 1. vydání, Portál 2001.
- Johnson, Paul, *Dějiny židovského národa*, Praha: 2. vydání, Rozmluvy/MozART Praha 2007.
- Knapp, Viktor, *Problém nacistické právní filosofie*, reprint z r. 1947, Dobrá voda: Aleš Čeněk 2002.
- Koonzová, Claudia, *Svědomy nacizmu*, Praha: 1. vydání, Columbus 2009.
- Kuklík, Jan, Kuklík, Jan, *Dějepis 4: Nejnovější dějiny*, Praha: 1. vydání, SPN 2002.

- Laquer, Walter, *Měníci se tvář antisemitismu: od starověku do dnešních dnů*, Praha: 1. vydání, Nakladatelství Lidové noviny 2007.
- Mann, Golo, *Dějiny Německa 1919 - 1945*, Praha: 1. vydání, Český spisovatel 1993.
- Messadié, Gerald, *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*, Praha: 1. vydání, Práh 2000.
- Seemann, Richard, *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky: 1. vydání, Zdeněk Susa 2008.
- Shahak, Israel, *Historie a náboženství Židů: Tíha tři tisíc let*, Olomouc: Votobia 2005.
- Veber, Václav a kol., *Židé v novodobých dějinách*, Praha: Karolinum 1997.
- *Velká všeobecná encyklopedie: 1 a - bag*, Praha: 1. vydání, Diderot 2000.
- Vojáček, Ladislav a kol., *Nástin právních dějin*, Brno: 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 2011.
- *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, Díl 3. m/r*, Praha: 1. vydání, Nakladatelský dům OP 1997.
- *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, Díl 4. ř/ž*, Praha: 1. vydání, Nakladatelský dům OP 1998.
- Wistrich, Robert S., *Hitler a holocaust*, Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2008.
- Wolf, Josef, *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Karolinum 2000.

Internetové zdroje:

- <http://www.documentarchiv.de>
- http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Narizeni_o_ochrane_naroda_a_statu.pdf
- http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Zmocnovaci_zakon_-_1933.pdf
- http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Zakon_o_hlave_statu.pdf

Studie:

- Tauchen, Jaromír, *Prosazení vůdcovského principu ve státním aparátu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: Masarykova univerzita, č. 2, 2007, s. 159-164.
- Tauchen, Jaromír, *Právní postavení úřednictva ve Třetí říši*. Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: Masarykova univerzita, č. 3, 2007, s. 245-249.
- Tauchen, Jaromír, *1938 - Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu*, In Olomoucké právní dny 2008, Sborník příspěvků z konference, Olomouc: Iuridicum Olomoucense 2009, s. 779-786.

Právní prameny:

- *Verfassung des Deutschen Reichs (Weimarer Reichsverfassung)*
- *Reichstagsbrandverordnung vom 28. Februar 1933*
- *Ermächtigungsgesetz vom 24. März 1933*
- *Gesetz über den Neuaufbau des Reichs vom 30. Januar 1934*
- *Gesetz gegen die Neubildung von Parteien*
- *Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs*
- *Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*
- *Gesetz über die Zulassung zur Rechtsanwaltschaft*
- *Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen*
- *Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit*
- *Schriftleitergesetz*
- *Vierte Verordnung zum Reichsbürgergesetz (Zulassung jüdischer Ärzte)*
- *Fünfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz (Zulassung jüdischer Rechtsanwälte)*
- *Reichsbürgergesetz*
- *Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*
- *Reichsflaggengesetz*
- *Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz*
- *Verordnung über die Anmeldung des Vermögens von Juden*
- *Dritte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*
- *Verordnung über den Einsatz des jüdischen Vermögens*
- *Elfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*

- *Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen*
- *Verordnung über Reisepässe von Juden*
- *Polizeiverordnung über die Kennzeichnung der Juden*
- *Verordnung gegen den Waffenbesitz der Juden*
- *Verordnung über eine Sühneleistung der Juden deutscher Staatsangehörigkeit*
- *Verordnung zur Wiederherstellung des Straßenbildes bei jüdischen Gewerbebetrieben*
- *Verordnung zur Ausschaltung der Juden aus dem deutschen Wirtschaftsleben*
- *Polizeiverordnung über das Auftreten der Juden in der Öffentlichkeit*

Abstrakt

Tato práce nazvaná „Právní aspekty pronásledování židovského obyvatelstva v nacistickém Německu“ se zabývá poměrně krátkým obdobím historie ve vztahu ke konkrétní skupině jedinců. Přináší pohled na perzekuci židovského obyvatelstva ze strany nacistického státu z hlediska ponejvíce právního, se zaměřením na konkrétní zákony a nařízení přijatá v souvislosti s antisemitskou politikou nacistů.

Cílem této práce byla snaha shrnout krátký úsek židovské historie, poukázat na nejdůležitější právní aspekty vyčleňování německých Židů ze společnosti a dokázat, že převzetí moci nacisty a nastolení antisemitské politiky mělo zákonný podklad.

Práce je členěna (nepočítáme-li úvod a závěr) do šesti kapitol, které se dále dělí na podkapitoly, případně ještě na další části.

První kapitola přináší exkurs do obecného pojetí lidských ras, rasismu a rasistických ideologií, nezbytný pro pochopení uvažování společnosti na počátku 20. století. Nacisté byli přesvědčeni o existenci vyšších a nižších ras a nebezpečí jejich mísení, na čemž postavili svou antisemitsky založenou politiku, vedenou v zájmu zachování „čistoty rasy“.

Druhá kapitola se zaměřuje na vymezení pojmu antisemitismus a na příčiny a rozvoj antisemitismu v období nacismu.

Následující kapitola pohlíží na situaci v Německu po druhé světové válce, problematiku nespokojenosti Němců s Výmarskou republikou, vzestup a roli Národně socialistické německé dělnické strany, spolu s převzetím moci národními socialisty v roce 1933.

Čtvrtá kapitola je věnována otázce vyčleňování německých Židů ze společnosti po převzetí moci nacisty, prvním antisemitsky orientovaným zákonům a obecnému pojetí práva v nacistickém státě. Důraz je kladen na Norimberské zákony, které z německých Židů učinily občany druhé kategorie a zbavovaly je politických práv a Křišťálovou noc, pogrom z roku 1938, po němž následovalo definitivní odstranění Židů z ekonomické sféry života v nacistickém Německu.

Předposlední kapitola je věnována situaci židovského obyvatelstva v důsledku rozpoutání druhé světové války, vysídlování a deportacím z Německa, vedoucím k definitivnímu rozhodnutí o osudu Židů na konferenci ve Wannsee, kde byla

projednávana koordinace „konečného řešení židovské otázky“, tedy faktická likvidace židovského obyvatelstva.

Poslední kapitola se týká poválečného zhodnocení pronásledování Židů v nacistickém Německu. Důraz je kladen na osud hlavních aktérů tohoto pronásledování, souzených v rámci norimberských a osvětimských procesů a na proces s Adolfem Eichmannem konaný v Jeruzalémě.

Resumé

This thesis titled „Legal aspects of persecuting Jewish citizens in Nazi Germany” discusses a fairly brief period in history in relation to a specific group of individuals. It provides the viewpoint of the persecution of the Jewish citizens by the Nazi State from a predominantly legal aspect, focusing on specific laws and regulations accepted in relation to the Nazis’ anti-Semitic policy.

The goal of this work was the endeavour to summarise this brief period of Jewish history, point out the most important legal aspects of separation of German Jews from society and prove that assumption of power by the Nazis and implementation of the anti-Semitic policy had a legal basis.

This work is divided (not counting the introduction and conclusion) into six chapters, which are further divided into sub-chapters, possibly into additional parts.

The first chapter is an excursion into the general concept of human races, racism and racist ideology, essential for understanding the reasoning of society at the beginning of the 20th century. The Nazis were convinced of the existence of higher and lower races and the danger of their mixing, on which they based their anti-Semitic policy, chiefly directed in the interests of maintaining “racial purity”.

The second chapter focuses on defining the concepts of anti-Semitism and the causes and development of anti-Semitism during the Nazi period.

The following chapter views the situation in Germany after the Second World War, the issue of German dissatisfaction with the Weimar Republic, the rise and role of the National Socialist German Labourer’s Party, together with assumption of power by the National Socialists after 1933.

The fourth chapter is devoted to the issue of separation of German Jews from society after the Nazis assumed power, the first anti-Semitic oriented laws and the general concept of law in the Nazi State. Emphasis is placed on the Nuremberg Laws, which made second category citizens of German Jews and withdrew their political rights and the Crystal Night, the pogrom in 1938, which was followed by the definitive removal of Jews from the economic sphere of life in Nazi Germany.

The next to last chapter deals with the situation of the Jewish citizens as a result of the Second World War, their displacement and deportation from Germany, leading to

the definitive decision concerning the fate of the Jews at the conference in Wannsee, where coordination of the “final solution to the Jewish issue“, was discussed, i.e. actual liquidation of the Jewish inhabitants.

The last chapter concerns a post-war assessment of the persecution of the Jews in Nazi Germany. Emphasis is placed on the fate of the main actors of this persecution, who were judged within the terms of the Nuremberg and Osvetim processes and the process with Adolf Eichmann, which was held in Jerusalem.

Název: Právní aspekty pronásledování židovského obyvatelstva v nacistickém Německu

Klíčová slova: antisemitismus, Norimberské zákony, konference ve Wannsee

Title: Legal aspects of persecuting Jewish citizens in Nazi Germany

Key words: antisemitism, Nuremberg Laws, Wannsee Conference